

İdea Yayınevi İnternet Yayınları — 10

Aziz Yardımlı

Hegel'in
Tarih Felsefesi

idea

İdea Yayınevi

Şarap İskelesi Sk. 2/106-107 34425 Karaköy, Beyoğlu — İstanbul

www.ideayayinevi.com / iletisim@ideayayinevi.com

Hegel ve Tarih Felsefesi © AZİZ YARDIMLI 2006, 2016

Bu metin Hegel'in *Tarih Felsefesi*'ne ARKASÖZ olarak yayımlanmıştır

Hegel ve Tarih Felsefesi

AZİZ YARDIMLI

Hegel'in Tarih Felsefesi üzerine 1822-23 ile 1830-31 arasında verdiği derslerin ilk düzenlemesi felsefecinin ölümünden sonra 1837'de Eduard Gans tarafından 'Tüm Yapıtlar'ın [*Vollständige Ausgabe*] parçası olarak yayımlandı. Bundan sonra eldeki tüm gereç 1847'de öğrencilerin ders notlarını Hegel'in kendi elyazmaları ile bütünleştiren Karl Hegel tarafından bir kez daha düzenlendi. Ve bunu Georg Lasson tarafından Hegel'in yapıtlarının 'Eleştirel Yayım'ının [*Kritische Ausgabe*] bir bölümü olarak hazırlanan bir başka düzenleme izledi. Tüm bu çabalar doğal olarak eldeki felsefi içeriği yalnızca dışsal olarak topladılar ve Hegel'in *Tarih Felsefesi* açıktır ki bu yapıyla ona verilebilecek son biçimi kazanmış olmaktan uzaktır. Gene de bunun nedeni yalnızca çalışmayı yayıma hazırlayanın Hegel'in kendisi olmaması değildir. Hegel yaşamı boyunca içeriği sürekli olarak geliştirdi, yeniden düzenledi ve onu ideal kurgul biçime ulaştırmaya çalıştı. Ve yalnızca *Tarih Felsefesi*'nin değil, ama *Mantık Bilimi* de içinde olmak üzere bütün bir *Ansiklopedik Dizgesin* bir *oluş* sürecinde olması Felsefe Tarihinin işinin henüz bitmediğini, *Logosun* insan bilincinde açınmasının henüz tamamlanmış olmadığını gösterir. — Bu çeviri Karl Hegel'in düzenlemesinden yapıldı.

* * *

Hegel'in *Tarih Felsefesi Ansiklopedik dizgesinin* bir bileşenidir, ve daha tam olarak *Tüze Felsefesi*'nden (ya da "Nesnel Tin" alanından) "Saltık Tin" alanına geçiş momentini oluşturur. Tüm öncülü ile birlikte Tinin sonluluk bölgesine aittir, ve tüm içeriği ile henüz *değerler* alanının, saltık Tin alanının gerisindedir. Özel olarak nesnel Tinin Kavramlarının *gelişimini*, realitelerinin idealitelerine eşitlenmesi sürecini izler. Bu çözümlenin herhangi bir *öznel* bakış açısına ya da *dışsal* amaca güdümlü olduğunu düşünmek felsefesinin *dizgesel* doğasını yadsımak, aslında onu *görel* bir bakış açısına indirgemek olacaktır ki, en hafif bir

deyişle, felsefe görünüşüne bürünen sıradan Anlağın işi her zaman budur. Eğer Hegel'in kimi tikel noktalarda yöntemli çıkarsama ile çeliştiği düşünülürse — ki pekala olanaklıdır —, bu önesürümün kendi *nesnellliğini* aklamayı, *öznel* bir görüş olmaya son vermesi, *görelilikten* kaçınması gerekecektir ki, tam bu yolla yadsıdığı ileri sürdüğü şeyin kendisini yapmaya çabaladığını görecektir. Hegel felsefi çözümlemelerini bir Avrupalının, bir Hristiyanın, bir Almanın *görelî* tarihsel bakış açısından üretmedi. Olanaklı en vurgulu anlamda, giderek en tutkulu anlamda, bakış açısının *evrensel Usun/Logosun* bakış açısı olduğunda, bir Alman ya da Batılı olarak yazmadığında, böyle kültürel sonlulukların üstünde ve ötesinde olduğunda diretti, ve bunu *Tinin Görüngübilimi*'nden başlayarak yaptı. Kurgul Yöntem — Kavramın *nesnel* devimi — herhangi bir bireyin ve bireyselliğin tüm öznelliğine ve özencine karşı biricik çözümdür. Hegel'in düşündüğünü başarıp başaramadığını, tarihin görelî bir çocuğu olmanın üstesinden ne düzeye dek gelebildiğini yargılamak felsefenin kendi toprağında olmayı gerektirir. Felsefeyi, *bilgiyi, ussal bir dizgeyi* Doğu ve Batı gibi, sol ve sağ gibi kendileri tarihsel olan bakış açılarından, ya da eşit ölçüde öznel ulusal, sınıfsal, ırksal, etnik bakış açılarından yargılamak onu *yorumlamaktır* ve bir 'görüş' olarak yorumlama açıktır ki nesnellğin söz konusu olduğu yerde hiçbir değeri olmayan, ancak *görelî* bir anlam taşıyan bir duruş noktasıdır. Hegel'e yaklaşım en azından Doğu ya da Batı gibi tasarımların *kavrama* dışsal olduğunu anlayacak bir sağduyu göstermelidir. Ve onun *diyalektik* düşüncesini Batı kültürünün, bu sonlu tarihsel kültürün ürünü olarak görmeye herşeyden önce bu kültüre patentli *analitik* 'felsefe' tarafından karşı çıktığını gözden kaçırmamak gerekir.

Hegel ciddi düşüncenin *dizgesel, yöntemli, tanıtlı* olması gerektiğinde diretti. Ve yöntem ile anladığı şey *bilgi* üreten, *tanıtılma* ile bir olan, varlıkbilimsel *zorunluğunu* gösteren, kendini kavramın *nesnel* açımına bırakan *saltık yöntem*, kurgul yöntemdi. Felsefede derbederliği yasaklayan bu tutum hiç kuşkusuz modern kültürün vargısı olan postmodern gevşeklik, düşüklük ve hafiflik ile tam bir zıtlık içindedir. Felsefe adına, gerçeklik adına ileri sürülen herşeyin neredeyse kişisel öznel görüşlerden öteye geçmediği bir kültürde düşünsel savrukluğun, dizgesizliğin, giderek yöntemsizliğin bile nasıl direnilmez bir çekiciliğinin olduğunu anlamak güç olmamalıdır. Analitik Anlak ister pozitivist isterse postmodernist pozunda olsun ileri sürdüklerini hiçbir nesnel-ussal zemine dayandırmadan ileri sürer, *tahminlere*, boş tümevarımlara, anlamsız çağrışımlara dayanır, ve tepkilerinden, dürtülerden, giderek tıpkı modern 'sanat' durumunda olduğu gibi *bilinçaltı* artıklarından 'felsefi' görüşler üretir. Hiçbir biçimde kendi öznelliğinin, kendi sonlu bilincinin üstünde ve ötesinde, nesnel Gerçeklik dünyasında değildir. Aslında böyle birşeyi yadsıması başlıca özgünlüklerinden biridir. Gevşektir, kaygısızdır, usdışıdır. Böyle olarak felsefenin adını felsefenin, bilginin

kendisine karşı kötüyü kullanmayı başarır. Oysa Felsefe herşeyi insanın onuru ve değeri adına ileri sürmeli, *tanıtlamadan*, usun bu kendi *anlamından* vazgeçmemeli, ortaya *gerçek* olanı koymalıdır. Burada Hegel'in Dünya Tarihi çözümlemesinde *felsefi yöntemin* nasıl kullanıldığını ve açıklamadaki bütünlüğü görmeyi kolaylaştıracak özsel noktaları öne çıkarmaya çalışacağız.

Tarih Felsefesi, Tarih Bilimi ve Tarihin Kendisi

“Tarih, bildiğimiz gibi, öyleyse genel olarak Tinin Zamanda açınımdır, tıpkı İdeanın Doğa olarak kendini Uzayda açındırması gibi” (Hegel, *Tarih Felsefesi*).

Pozitivizm Tarihi *süresiz* bulur. Ve kendi analitik-paradigmatik öncülleri üzerine hiç kuşkusuz öyle bulmalıdır. Varoluşçu nihilizm için Tanrının olmadığı, ya da Usun olmadığı bir varoluşta Tarih de kaçınılmaz olarak *anlamsızdır*. Fukuyama ise, böyle güç felsefi sorunlardan bütünüyle habersiz olarak, tam bu yabancılaşmada Tarihin sonunu ve ereğini keşfeder, Tarihin anlamının insan hırsı ve bayağılığı tarafından belirlenen ve denetlenen bir toplumsal yapıda, *liberalizm* adıyla örtülen alış-veriş özgürlüğünde yattığını düşünür. Özgürlük onun için bir pazar özgürlüğünden, bir değiş-tokuş özgürlüğünden daha değerli ve anlamlı değildir. Böyle bilinç onu şekillendiren *Batı* tininin tarihsel çevreninden daha yüksek özgürlük kavramına açık değildir.

“Antik dünyanın politikacıları hiç durmadan ahlak ve erdem üzerine konuşturlardı; bizinkiler hiç durmadan tecim ve para üzerine konuşurlar” :: “*Les anciens politiques parlaient sans cesse de moeurs et de vertu; les nôtres ne parlent que de commerce et d'argent*” (Rousseau, *Bilimler ve Sanatlar Üzerine Söylem*).

Bu çevren Hegel'in *Tüze Felsefesi*'ndeki çözümlemesinde yeterince açıkça gösterdiği gibi henüz *dolaysız soyut Hak* alanıdır ve henüz *Duyuncun dolaylılığından* yoksun kör Mülkiyet İstenci tarafından belirlenir, yazgısı ilkin bütününde *Haksızlık* kategorisinin ötesine geçemez. Batı tarafından temsil edildiği gibi, Dünya-Tini henüz *moral büyümenin ortasındadır*, Özgürlüğü ona *değişim olanağını*, *moral yükselme olanağını* verse de, henüz Özgürlüğünü bütününde soyut Hak alanının ötesine Ahlak alanına yükseltmemiştir, Törelliğinin biçimi Duyunç olarak Usun *saltık* onayından yoksundur. Hiçbir zaman Özgürlüğü tanımamış ve bu düzeye dek hiçbir zaman Ahlak ile, kendi Duyuncu ile tanışmamış olan Doğunun tersine, Batı onu Batı yapan Özgürlük Bilinci ile, *eksiksiz Duyunç Özgürlüğü* ile kendi sonlu biçimlenişlerini yenmeye, böylece ussal değişime ve ussal gelişime yetenekli plastik bir törel süreçtir. Rusya da içinde olmak üzere Asya, bütün bir Doğu, Hegel'in Dünya-Tininin Tarihini dönemlere ayırmada kullandığı ölçüt ile uyumlu olarak, bugün de *yalnızca Birin* egemenliğini, efendiliğini tanıyan Despotik Tin

karakterinde direktmeyi sürdürürken, ve bir Despot için uygun olduğu gibi yapmayı değil ama yalnızca almayı, ama aspirinden önce bombayı, felsefeden önce ideolojiyi, bilimin kendisinden önce uygulayimbilimi almayı başarabilirken, Batının kendisinde Özgürlük Özgürlüğün kendisine ulaşmanın özsel olanağıdır. *Özgürlüğün kazanılması onun öğrenilmesinden başka birşey değildir. Tarih Felsefesi* Tarihe Usun bakış açısından yaklaşır, ve onu anlamsız ve amaçsız bir olaylar ve olgular kaosu olarak değil, ama *usun kendisinin açınım ve gelişim* süreci olarak çözümler. Onu kötü bir varoluş biçiminde takılan, ya da salt *belirsizce yineleyen* ve insanı değersizleştirip anlamsızlaştıran bir sıradanlık alanı olarak değil, ama ereği *Özgürlük* olan, insanı büyüten ve yükselten bir süreç olarak insanın *özsel doğasının* açınımı olarak, *kendini belirleyen* Yazgı olarak görür. *Tarih Felsefesi* kavramı ancak ve ancak *saltık, sonsuz, değişmez* İnsan Doğası kavramının bir vargısı olarak doğabilirdi. Bu kavramdan yoksun olan Platon ve Aristoteles'te, tek Tanrılı dinlerin tasarımsal düşüncelerinde hiçbir Tarih kavrayışı yoktur. *İnsan Doğası* kavramının Avrupa'da ilkin Condorcet, Rousseau, Herder gibi insanlık düşünürlerinde açınmaya başladığını görürüz. Tarih üzerine öznel, görelî, görgül araştırmaların Tarih *Kavramının* disiplinine yükseltilmesini ve bu ilke üzerine Tarihin ussal bir çözümlemesini Hegel'de buluruz.

Tarihte *gelişen ve açınan şey* Tindir. Salt *doğal* olmayan ama *düşüncesi, duygusu* ve *duyarlılığı* ile *kültürü* yaratan, Doğanın yarı yolda bıraktığı ussal gizilliği açındırıp edimselleştiren Tindir. Tin gelişmek zorundadır, çünkü Doğadan *daha çoğu* olan bir *gizilliktir. Homo sapiens* yalnızca Doğa değil ama ayrıca Tindir, yalnızca bir özdek ve yaşam, bir beden ve içgüdü bileşimi değil, ama *düşünce* ve *duygu* ve *duyu* olarak tinselliktir. Tam olarak bu belirleniminden ötürü, Doğanın *ötesi ve üstüdür*, genel olarak Kültür üreticidir. Bu gelişim *zorunludur* çünkü gizillik edimselleşeceği için gizilliktir; *erekseldir*, çünkü *belirli* bir doğanın kendini açındırmasıdır; ve *sonsuzdur*, çünkü erek Özgürlüktür — başkasında bir sınır, bir son, bir yabancı ile değil ama yalnızca ve yalnızca *kendisi* ile karşılaşmaktır. Süreç insanın salt *doğa varlığı* olmanın ötesine geçme, böylece doğallığı *zorunlu olarak* kapsayan *tinselliğini* açındırma, ona özünün alabileceği *sonsuz biçimi* verme çabasıdır. Tin özsel gizilliğini herhangi bir dışsallıktan almaz. Sürecini dışsal bir dürtünün enerjisi ile geliştirmeyiz. Ve ereğinde gerçek *kendisine* ulaşmaktan başka birşeyi hedeflemez. *Erek* kavramının bir bilinci imlemesi hiçbir biçimde gerekmez, böylece Tarih Logosun *son ereğine* doğru, üretebileceği en yüksek varlık biçimine, varoluşunun *saltık biçimine* doğru, Doğada yarım kalan gelişimin Tinde tamamlanmasına doğru bir büyüme alanıdır. Ve Tinin gelişmesinin, *insanlığın bütünü*nün gerçek varoluş biçimine ulaşmasının *mantıksal olarak*, *ussal olarak* zorunlu olması ölçüsünde, önünde Zamandan başka hiçbir engel yoktur. İnsanın kendini gerçekleştirme alanı *gerçek değerler* alanı olarak *Saltık Tin* alanıdır — *Güzellik, Özgürlük*

ve *Gerçeklik* alanı. Değer *görelî* değildir; şu ya da bu Zaman için, tikel bir Kültür için, sonlu bir bilinç biçimi için ‘değer’ gerçekte değersizdir ve değersizliğini yiterek tanıtılır.

Tarih Felsefesinin *Tarih Bilimi* ile *bütünüyle* örtüşmesi gerekir, çünkü *felsefe* ve *bilim* ayrı şeyler, giderek birbirleri ile çelişen şeyler değildir. Ama durum henüz böyle olmaktan uzaktır, çünkü Tarih Felsefesi Tarih’in *Usun* bakış açısından bir çözümlemesini başarmışken *Tarih Bilimi* ise henüz bu gereksinimi duymayan, belki de duyamayan *bütünüyle öznel* bakış açılarına altgüdümlüdür, ve yöntem söz konusu olduğunda *görgül* fizikten, *görgül* toplumbilimden, *görgül* ruhbilimden daha iyi ya da daha kötü bir durumda değildir. Tarihe ulusal, etnik, sınıfsal, bireysel, kısaca her tür *görelî*, *öznel*, *soyut* bakış açılarından, analitik Anlağın bakış açılarından bakmak *olanaklıdır*. Anlak ya da derin düşünce yetisi kavramları *zorunlulukları* değil ama *olumsallıkları* içinde bağıntılayan bir soyutlama yetisi, genel olarak entellektüalizm diyebileceğimiz şeydir, ve görgül bilimcilik bu analitik yetiden daha iyisini, analitiğin kendisini bir kıpı olarak kapsayan *diyalektiği* kullanma yetkinliğinde değildir. Buna göre bakış açılarının sayısı kadar çok ‘tarih’ vardır ve *nesnel* bir Tarih, *gerçek* bir Tarih Bilimi yoktur.

Bu vargı aynı zamanda gerçekte bilimsel olasılık ve ahlaksal görelilik ile, insanı bilgisizleştirmek ve değersizleştirmek ile ilgilenen *pozitivizmin bilinçli* bakış açısıdır ve usu ve ussallığı giderek bir sapıncı olarak gören bu kuşkucu bakış açısı kendi *öznel-biçimsel* mantığına dayanarak *nesnel* bir Tarih bilgisinin olanaksızlığında özellikle diretir (tıpkı örneğin fizikte de öznel ‘olasılık’ düzeyinden daha iyisinin olamayacağına, yasa dışı olasılığın özneye değil ama özdeksel doğaya ait olduğunda direktmesi gibi). Pozitivizm tüm ‘bilimci’ pozuna karşın tüm bilimi *yok sayar*, insanın ussal bir varlık olmadığını, bilgisiz varoluşunda yalnızca şansın elinde olduğunu gösterme çabalarında direktmeyi sürdürür. Nihilizm kipine geçtiği zaman, Tarihin ussal istencin değil ama us dışı özencin elinde olduğu, ereksiz, amaçsız, anlamsız olduğu vargısını çıkarmak zorundadır.

Tarih Felsefesi Tarihin *Usun bakış açısından* bir çözümlemesidir. Bunun anlamı Tarihin nesnel sürecine usun kavramlarıyla yaklaşmaktan başka bir şey değildir. Aynılar aynıları bilirler. Tarihi Tarih Felsefesi ile bilmek, onu bir Bilime yükseltmek Tinin yalnızca zorunluğun egemen olduğu doğa durumundan özgürlüğün tam gelişimi olan gerçek uygar duruma dek açınımını kavramsal altyapısında çıkarsamaktır. Tarihte *geçici* görünen olguları yalıtılmışlıklarından çıkarıp *anlamlı* bir bütüne bağlayan ve geçici olgularda, görüngülerde yalnızca kendini edimselliğine doğru geliştiren *değişmez* özsellik bu ussal-kavramsal dokudur. Tinin özüne ait bütünüyle genel, soyut, belirlenimsiz Özgürlük, Tüze, Türe, Töre kavramları salt *evrenselliklerinden* ötürü zorunlu olarak kendilerini *tikelleştirir*, *belirli* haklar, yasalar, alışkanlık yapıları olarak, somut İstenç biçimleri olarak tarihsel rollerini sergilemeye başlarlar. Hegel bu kavramsal

altyapıyı politika bilimini gerçekten bilim yapan, Devlet Kuramını salt öznal bir görüş olmanın ötesine nesnel bir Özgürlük Kuramı olmaya yükselten *Tüze Felsefesi*'nde çıkarsar ve *Tarih Felsefesi*'nin kendisi *Tüze Felsefesi*'nin, *Nesnel Tin* alanının son bölümünü oluşturur. Bu bağıntı hiç kuşkusuz *Tarih Felsefesi*'nin okunması için *Tüze Felsefesi*'nin ön bilgisini zorunlu kılar.

Hegel *Tarih Felsefesi*'nde dinleyicilerinin böyle bir kurgul temel açı-sından hazırlıksız olduklarının bilincindedir. 'Usa duyulan bir inanç' ile yetinmek zorunda olduğunu belirtir ve orada haklı olarak yalnızca bu inancı kuramsal olarak bir ölçüde temellendirecek bir *Giriş* bölümü ile yetinir. Duygudan Düşünceye, İnançtan Bilgiye geçişin olanağı her ikisinin de nesnesinin Gerçeklik olmasında yatar. *Ansiklopedik Dizgede Nesnel Tini* izleyen *Saltık Tin* alanı *Sanat, Din ve Felsefenin*, ya da *Güzel-lik* olarak İdeanın, Duygu olarak İdeanın ve Bilgi olarak İdeanın alanı sözcüğün asıl anlamında *Değerler* alanıdır. Hegel'in dizgesinde İnanç Bilgiye eşlik eden *duygu* olarak, ya da düşüncüyü önceleyen tasarımı olarak Gerçekliktir — tıpkı Estetiğin konusu olan *Güzel Sanatın* da bir ve aynı *İdeanın* duyuşal *Güzel-lik* biçiminde, sonsuz tanrısal *Güzel-lik* biçiminde üretimi olması, duyuşal Gerçeklik olarak sergilenmesi gibi. İnanılanın *bilinen de* olmasının zorunluğu zemininde, dinsel bilinç felsefi bilince geçer, ve ancak o zaman duygu ve bilgi, tasarım ve düşünce özsel uyumlarını kazanırlar.

Sonlu Tarihin ereği olan Özgürlük İnsanın *saltık biçimi* için, *Saltık Tin* biçimi için, onun olgusallaşması için zemindir, bir Süreç olarak yalnızca bir dolaylılık alanıdır. Süreci Ereğine dek *sürdüren* kavram İstençtir ve *Tarih Felsefesi* istenci Dünya Tarihi alanına ancak tikel Devletlerdeki belirlenimi içinde kabul eder. İstenç gelişiminin en son biçimini ancak tüm ussallığı içinde belirlendiği zaman kazanır. Bu *çıkarsamayı* yapmak felsefeciyeye değil ama Edimsel Tarihe, Logosun kendisine düşer.

Hiç kuşkusuz Tin giderek kendi *oluş sürecinde*, *Tarihin kendisinde* bile en yüksek varoluş biçimlerine doğru çabalar, özünün belirlenimleri olan Gerçeklik, Duygu ve *Güzel-lik* idealarını olgusallaştırmaya yönelir, Sanatta, Dinde ve Felsefede *doğal* sonluluğunun ve doyumsuzluğunun ötesine geçmeye, tinselliğinin *saltık biçimine* erişmeye çabalar. Ama nasıl nesnel Tin *süreci* henüz salt *süreç* olduğu için bir *eksiklikten* daha çoğu değilse, nasıl onda Tarihin işi henüz tamamlanmamışsa, saltık Tin alanı da, insan olarak insanın *gerçek, uygar, özgür biçimi* de başlangıçta kendini yalnızca ilkede gösterir ve edimselleşme süreci ilkenin tamamlanmış açınımlı değildir. *Özgürlük* Tarihin ereğidir, ve anlamı insanın gerçek Özünün bilincine varmasıdır. Bu özbilinç *yeterlidir*, çünkü kuram olarak *dolaysızca* kılıdır.

Tarihe *ussal-kavramsal* yaklaşım Tarihsel sürecin kendisinin de özsel olarak *ussal-kavramsal* olduğunu varsayar — tıpkı Doğaya yönelen bilimsel gözlemin, ister bilincinde olsun isterse olmasın, onda yalnızca ve

yalnızca *kendi* kategorilerini araması ve bulması gibi. Bilim, ister Doğanın bilimi ister Tinin bilimi olsun, insan usunun kategorilerininin Doğanın ve Tinin kategorileri ile *bir ve aynı* olmalarını, Doğanın ve Tinin özsel olarak insan usallığı ile *bir ve aynı tözü* paylaşmalarını öngerektirir. Klasik Felsefenin yöntemi insanın öznelliği ile varoluşun nesnellüğünün bu ussal birliğini doğrular, çünkü Düşünce ve Varlık, *res cogitans* ve *res extensa*, Kavram ve Olgusallık arasındaki özsel-kavramsal birliği tanıtlar, onu yalnızca bir inak olarak kabul etmekle yetinmez. Buna karşı örneğin kuşkucu Kant'ın bakış açısı öznenin içersine, salt *görüngüye* takılıp kalır, ve kaba İngiliz görgücülüğünün eşit ölçüde kuşkucu bakış açısı ise özdeksel ve tinsel dış dünyanın *varlığını* sorgulamanın ötesine gidemez. İnsanı değersizleştiren, anlamsızlaştıran ve onu salt varoluşa fırlatılmış özsüz bir varlık düzeyine indirgeyen bu özsel olarak nihilistik bakış açıları ile, bu bilgisizlik bakış açıları ile karşıtlık içinde, Usun bakış açısı Tarihın insanlığın *kavramsal* belirlenimlerde biçim kazanan gizliliğinden başka bir içeriği olmadığını, Tinin ona *yabancı* eller tarafından güdülmeyen bir alanın insan varoluşu için bir gözdağı oluşturmadığını gösterir (dinsel bilinç, gelişmiş Hıristiyan biçiminde, özsel olarak bu kavramsal sürecin duygusal/tasarımsal bir sezgisidir). Klasik Felsefenin bakış açısından, İnsanlık *kendi kendisinin* sorumlusu olacak denli değerli, onurlu ve yüreklidir, çünkü özgürdür. İnsanlığın bütün bir *tüzel, ahlaksal ve törel* varoluşu — nesnel Tin — felsefi çözümlenmeye, bilgiye açıktır, çünkü bu varoluşun kendisi, içeriği, tüm belirlenimleri Tinin kendini, İnsanın onda verili olanı edimselleştirmesinden başka birşey değildir. Usun bakış açısından insan bilgisi *saltık* olarak sınırsızdır, önünde ussal kategorilerinin ulaşamayacağı gizli bir kendinde-şey alanı yoktur. Hegel tam olarak Platon, Aristoteles, Farabi, Descartes gibi, bütününde her ussalcı düşünür gibi Evrenin insanın bilgi yetisine baştan sona açık olduğunu kabul eder. Ve usun bu *sezgisini* usun *tanımlamasına* yükseltir.

Usun bakış açısından Tarih yalnızca *geçmiş*, yalnızca bundan böyle var olmayan bir *hiçlik* değildir. Tersine, Geçmiş *tarihsel* olarak *anlamlı bütün bir içeriği* ile Şimdide saklanır, çünkü Şimdinin *kavramı* Geçmiş *olumsuz varlık* olarak, *ortadan kaldırılmış* olarak kendi içinde kapsamak ve *kendinde* Gelecek olmaktır. Zamanın kurgul doğası olgusallığa çevrildiğinde, Tinin her belirli evresi kendini *bütün* bir Geçmişinin kendisi tarafından üretilen bir *çıkarsaması* olarak gösterir. Süreçteki hiçbir tinsel/kültürel şekil dolaysız bir başlangıç değil, ama Geçmişin dolaylılığını kendisinde kapsayan ve kendini karşıtına doğru geliştiren bir *ara* evredir. Tarihi bir *ilerleme* olarak gösteren düzenek budur, çünkü ilerleme önceki bir noktadan gelmiş olmayı ve tam şimdi olduğu noktada iken onun ötesinde olmayı imler. Ama gene de Tinin *gizliliği* böyle salt düzeneksel, salt zamansal ilerleme kavramına indirgenemeyecek bir *ereksel Gelişimi* imler. Bu Gelişimin mantığını aşağıda izleyeceğiz.

Olgular ve Kavramlar

Olgular bir yanda, *Kavramlar* bir başka yanda duramaz, ve belirlenimsiz, Kavram tarafından belirlenmemiş çıplak olgunun *ne* olduğunu söyleyemeyiz. Olgucu düşünce, Kavramı ve Olguyu birbirinden yalıtın ve böyle kavramsız, belirlenimsiz, sözde ‘olgu’yu ilke yapan analitik düşünce onları bir kez daha bağladığı zaman bunu diyalektik birlik bağıntısı olarak değil ama önyargısına uygun düşen herhangi bir dıssal bağıntı biçiminde yapar. Olgular da *kavramsaldır*, çünkü bilincin karşısında durduğu sanılan şey *genel olarak olgu, soyut olgu*, yalnızca ‘olgu’nun *kavramı* değil, ama *belirli, tikel olgu*, daha şimdiden *kavramlar* tarafından *biçimlendirilmiş* olgudur ve bu düzeye dek *olgular* arasında bağıntıdan söz etmek onlarda kavramın işlevinden söz etmektir.

Olgu bilinçtedir ve önemli olan bu özneliğin *nesnel* de olması, *olguları* özne için de *kendilerinde* oldukları gibi biçimlendirebilmektir. *Olgular kavramlardan bağımsız değildir*. Her olgu, her olay, *olan herşey belirli* olduğu ölçüde *kavramsaldır*: Yasa, devlet, toplum, topluluk, savaş, barış, özgürlük, din, törellik, devrim, tekerk, konsül, demokrasi, diktatör, imparator, tiran vb. — tümü de *olguların kavramları*, onları *olgular yapan belirli* biçimlerdir, ve hiç kuşkusuz biçimler olarak ilkin *öznel* us tarafından, *bizim* usumuz tarafından sağlanırlar. *Belirli olgu daha başından* kavramsaldır, bir kurgudur. Ama Klasik Felsefe saf Anglo-Saxon geleneğin *öznel idealizminin* sandığı gibi *olguların* yalnızca *öznel* olmadıklarını, *nesnel* de olduklarını doğrular ve tanıtılar, ve bilincin bilinçsiz işlemlerinden ayrı olarak *olguları ussal* çözümlemeleri, mantıksal çıkarsamaları içinde saptar, onları *zorunlulukları* içinde gösterir, ve bunu özneyi nesneye ya da nesneyi özneye uydurarak değil, ama *öznel-nesnel* olguda ussal olanı saptayarak, *olguyu* asıl kavramlarına göre kendi içinde yeniden kurarak yapar.

Olguların özneliği her *öznel görüşün*, her *önyargının* kendini *görgül* olarak aklamak için dilediği kadar *olgu* bulabilmesinde de kendini gösterir. Buna göre böyle *olgulara* dayanarak anlam ve varğı çıkarmanın, bu *tümevarımcılığın* bir yöntem olarak geçersizliğinden ayrı olarak, *olguların* kuramsal önyarguların kendilerini aklamak üzere kullanılması da ya çocukça bir uyanıklık ya da düşüncenin dürüstlüğüne çığnemektir. Herşey gelip tarihçinin *olguları* *olgular* olarak belirleyen kuramlarının kendilerinin ussallıklarına, kendi iç kavramsal bağıntılarında geçerli olup olmadıklarına dayanır.

Tarihi Kavramanın Nesneliği

“‘Tarih nedir?’ sorusuna ilk yanıtlar onun tarihçi ve *olguları* arasındaki sürekli bir etkileşim, şimdi ve geçmiş arasında sonu gelmez bir diyalog olduğudur” (E. H. Carr).

“Tarih zamanın geçişine tanıklık eden tanıktır; olgusalılığı aydınlatır, belleği

diriltilir, gündelik yaşama kılavuzluk sağlar ve bize antikçağın haberlerini getirir” (Cicero).

“Geçmiş yararsızdır. Bu niçin geçmiş olduğunu açıklar” (Wright Morris).

Nesnellik ile anlaşılabilir şey öznenin bağımsız olarak *kendinde* varolmaktır, ve *öznel* olan bilincin salt *öznel* olmaya son vermek için kendini ondan bağımsız olan bu nesnellik ile uyumlu kılması gerektiği düşünülür. Gene de nesnenin *nesnel* belirlenimlerini öznenin saptaması, bilmesi, düşünmesi ölçüsünde, öznenin kendini nesneden nede ayırdığı, onunla nasıl uyumsuz olabileceği sorusu ortada kalır. Kavramların *bizim* kavramlarımız olmaları ölçüsünde, bilinçte üretilen çözümlenmeler *öznel*dir. Her bilinç *kendi* olgusallığını üretir, her bilinç dünyaya, olaylara, olgulara ve bireylere *kendi* kategorilerini yatarır, nesnelliği *öznel*leştirir, ona kendisinde olanı yansıtır (örneğin özgürlüğü ancak ondaki belirli özgürlük tasarımı yoluyla anlayabilir, güzelliği ancak estetik duyarlılığının açtığı, geliştiği ölçüde duyumsayabilir, vb.). Bu düzeye dek, ‘olgular’ oldukları ileri sürülen şeyler zorunlu olarak *nesnel* ya da *kendilerinde* oldukları gibi değildirler, onları algılayan, anlayan, kavrayan vb. bilincin *öznel* tasarımları yoluyla biçimlendirilirler. Ama olgular nesnellikte olmadıkları gibi oldukları zaman ‘olmaya’ son verirler, olmayan şeyler, kuruntular olurlar. Geçmiş bugünün gözleri ile görmek, onlara modern tasarımları yansıtmak onları olduklarından başka türlü yapmak, onları uydurmalarına, masallara çevirmektir. Bu öznel ile tam karşıtlık içinde, *tarihsel nesnellik* olguları *onların kendi kavramları* ile ele almayı, özne ve nesne ayrımını yenerek kavramın kendi *mantığını* geliştirmeyi gerektirir. Felsefi çözümlenme söz konusu olduğunda, bu *mantık* öznedeki ve nesnedeki bir olandır, kavramın iç tutarlığı denilen şeydir.

Dahası, bu uyumun kurulduğunu kabul etsek bile, tarihsel olgu *sonludur*, Kavram onda gelişiminin yalnızca *sınırlı* bir aşamasında bulunur. Reel olan şey özgürlük olarak özgürlük, *genel* olarak özgürlük ya da özgürlüğün gerçek kavramı değil, ama Birin, Birçoğun ya da Herkesin özgürlüğüdür. Reel olarak, olgusal olarak, bütün bir tarihsel sürecin birincil kavramı olan Özgürlük kavramının kendisi tarihsel sürecin şu ya da bu aşamasında henüz insan bilincinde tam anlamıyla bulunmaz. Realitesi, olgusalılığı henüz *gerçek* değildir. *Homo sapiens* özgürlük kavramı ile, salt bir gizlilik ile, özgürlük kavramını *açındırma yetisi* ile, İstenc ile doğar, *belirli* özgürlük tasarımları ile, kavramın sınırlı olgusallaşmaları ile değil. Bu tasarımlar deneyim, yaşantı, edimsel tarih, sonluluk alanında gelişirler ve kavram onlarda *kendinde* olmadığı gibi görünürken onların bu görece değerlerini Kavramın *gerçek içeriği* karşısında ölçeriz. Tarih Felsefesinin Tinin gelişimindeki değişik basamakları ölçmesinin yolu budur. Hegel örneğin Devlet Kavramını, Yasa Kavramını, Türe Kavramını vb. tarihsel ya da sonlu pozitif olgusallaşmaları içinde değil, sonsuz ideal gerçeklikleri içinde alır, Kavramın sonlu olgusallaşmasını

onun gerçek içeriği ve değeri karşısında ölçer. Felsefe bunu yapabilir, görünüşünün yanlışlığı karşısında özün gerçekliğine, sonlunun *göreliliği* karşısında sonsuzun *saltıklığına* dayanabilir: Modern dönem Özgürlük, Yurttaş Toplumunu, Devlet gibi tin alanının Kavramlarını *gerçek içerikleri* ile kavramanın olanağını veren olgusal gelişim düzeyine ulaşmıştır. Minerva'nın kuşu gözlemini Tarihin *bütünü* üzerine yayabilir, *var* olamı ve *olmuş* olamı gözleyebilir ve gözlemini *bilgiye* yükseltebilir: Özgürlük, Duyunç, İstenc, Devlet, Yurttaş Toplumunu vb. gibi Tarih Felsefesinin, Tarihin Bilgisinin *saltık koşulu* olan kavramlar kendilerini *ilkede* göstererek felsefi usun kavrayışına sunmuşlardır. Platon ve Aristoteles'in görgül-tarihsel dünyalarında henüz eksik olgusallaşmaları içinde olan bu özsel Kavramlar *modern dönemde* oluş süreçlerinin içerisinden çekip çıkarılmışlardır: Duyunç tüm dışsal yetkeden bağımsız olarak bireyin saltık Hakkıdır; Her insan özgür doğar; Devlet ussal İstencdir. Kavram ancak şimdi, ancak "İdeanın tüm belirlenimlerine ilk kez haklarını veren modern dünya"da kavranabilir (*Tüze Felsefesi*, § 182 *Ek*), üstelik henüz dünyanın çok küçük bir bölümü, yalnızca ve yalnızca Batı Tarihin *gerçek* kategorilerinin bir bilgisine ve süreçte olan edimselleşmelerine tanık olabilese bile. Bütün bir Asya ve Afrika, ve Amerika'nın ve Avrupa'nın önemli bir bölümü henüz insan varoluşunun gerçek biçiminin bilincinden yoksunluk içinde ön-modern geleneksel-despotik varoluşlarını sürdürmekte olsalar da, "Devlet İdeasının modern dönemde öyle bir özgünlüğü vardır ki, Devlet bundan böyle öznel keyfilige göre değil, ama İstencin Kavramına göre Özgürlüğün edimselleşmesidir" (§ 260 *Ek*). Devlet Yurttaşın İstenci olduğu düzeye dek onun Özgürlüğünün anlatımıdır, evrensel, ussal, ve gerçek Biçimindedir. Özgürlük, Rousseau'nun formüle ettiği gibi, *tüm bireylerin* özsel belirlenimidir, söz gelimi Çin'de ve başka birçok yerde olduğu gibi kendi İstenclerini bütün bir nüfusa dayatan pati önderlerinin ayrıcalığı değil. Yasa olarak, *ussal-genel İstenc* olarak Devlet ilk kez *modern* dönemde, *evrensel* Duyunç Özgürlüğünün tanındığı bir koşulda Kavramını bilince ve bilgiye sunabilmiştir, ve bu bütünüyle *bireysel* Hak, bu saltık olarak kendi Duyuncuna dayanma Hakkı bütün bir modern kültürün ilkesidir ve kendini evrenselde anlatmalı, bir İstenc olarak Devlet bireysel İstencin anlatımından başka birşey olmamalıdır: "Devlette herşey evrenselliğin ve tikelliğin birliği üzerine dayanır. ... Devlet tikel ereğe ve gönence ulaşmanın biricik koşuludur" (§ 261 *Ek*). Demokratik Yunan kent-devleti bile politik İstenci evrensel olarak değil, tikel olarak, ancak koşullu olarak tanıyordu.

Olgusalılık Kavram karşısında, realite idealite karşısında ölçülür. Tasarımı tasarımı ile *karşılaştırmak*, bir *saltık ölçütüm* varlığını kavrayamamak görecelik dediğimiz şeydir. Tarihsel olanı tarihsel olan ile karşılaştırmak tarihi bir *bilim* olarak bir yana atmak, onu kişisel bir *görüşe* indirgemek demektir. Buna göre tarihinin kendisi Tarihin parçası olmamalı, tarih-üstü olmalıdır. Tarihsel bir bilinç biçiminin bakış açısından tarihe

bakmak açıkça *karşılaştırmalı* bir ‘nesnellige,’ *nesnellığın* bir yana atılmasına götürcektir. Tarihe kendileri *tarihsel* olan tasarımlarla bakmak, kendi özel tasarımlarını tarihsel içeriğe yapıştırmak geçersizdir. Tarihi Tarihe getirdiği kategorilerin *saltık* olduklarını, *özel, keyfi, bireysel, görelî, değişken* olmadıklarını *tanıtlamalıdır*. Bütün bir çözümleme çabasının anlam ve değerini Tarihe uygulanan kavramların *sağlığı* belirleyecektir. Tarihi Tarihe pekala kendi çağının çocuğu olarak, kendisi kültür tarafından belirlenmiş bir birey olarak bakabilir. Ama bu görelî bakışta direktmek usu, özgürlüğü, insan değerini anlamamakta direktmektir.

Gelişme

“Dünya Tarihi bir mutluluk sahnesi değildir. Ondaki mutluluk dönemleri boş sayfalardır, çünkü bunlar karşıtlığın askıya alındığı uyum dönemleridir” (Hegel, *Tarih Felsefesi*).

Gelişme hiç kuşkusuz varolana olumsuzlar, dengeyi ve dinginliği altüst eder, ve bütünüyle anlaşılır bir yolda varlığını yalnızca devimsizlikte bulan ve geçici olanı sürekli, sonlu olanı sonsuz, görelî değeri olanı saltık olarak değerli sayan tutuculuğun direnci ile karşılaşır. Gelişmenin kavgasız ve acısız olması olanaksızdır çünkü ortadan kalkma içerir. Gene de tarihsel dinginliği kabul etmesi olanaksız olan şey insanın ‘Kendinde’si, gizilliği, özüdür. En dirençli tutucu bile kendinde değişime yatkındır, yetersizliğini yalnızca yetersizliğin kendisinin bilinci yoluyla yadsıma yeteneğindedir. Düşünmeye başlayan insanlığın ilk keşfettiği en yalın gerçekliklerden biri olarak bildiğimiz gibi, herşey *akıstır*, dünya *değişim içindedir*. Evrende ne dinginlikte olan tek bir elektron ya da galaksi vardır, ne de olduğu şey olarak, “A = A” olarak kalmayı sürdüren tek bir bilinç ya da istenç. Bu düzeye dek dünyanın değişmediğini ve öyleyse değişmesi *gerektiğini* ileri sürmek değişimin sonlu olanın özü olduğunu bilmemekten başka bir anlam taşımaz. Değişim daha o söz konusu fetva verilmeden önce, aslına sonsuzluk içinde sürmekte ve sonsuzluk içinde sürecek olan bir olgusalıktır. Ama Tinin değişimi *gelişimdir*, o evrensel akıştan çok daha yüksek bir kavramdır, teknoloji, otomasyon, altyapı vb. gibi istençsiz fetişleri tanımaz ve her yeni belirleniminde kendini *ancak ve ancak* daha ussal olana yükseltir. İstenç kavramı mantıksal olarak İyi ile, Duyunç Doğru ile, Duyarlık Güzel ile, Bilgi Gerçeklik ile bağlıdır.

Eğer *gelişme kavramının* olgusalılık taşıdığını, böyle birşeyin insanlık için geçerli olduğunu düşünürsek, eğer böylece tarihin amaçsız ve anlamsız yinelenmelerden daha çoğu olduğunu düşünürsek, bundan mantıksal olarak bir dizi sonuç çıkar. Bu sonuçlar ilk olarak kurgul felsefenin tanıtlamalarına girmeksizin yalnızca usa bir *güven* temelinde, yalnızca *doğal usun* kendi açınımlı kurgul açınıma yaklaşarak anlaşılabilir olacak çıkarsamalarıdır. Gelişme bir *gizilliği*, henüz gelişmemiş bir ‘kendinde’yi varsayar. Bu ‘gizlilik’ insanda Doğadan daha çoğu olan

Tinselliktir. *Gelişmenin* daha yüksek bir *değişim* kipi olduğunu düşünürsek, onun salt *nicel* büyüme, ya da yalnızca doğrusal ilerleme gibi birşey olmadığını, ama *nitel baskalaşma*, birşeyin birşey olarak sona ermesi, başka birşey olması, *kendinde* ne ise onun ortaya koyulması olduğunu da doğrulayabiliriz. Ama gelişme gelişecek birşeyi, gelişme yeteneğinde olan bir gizillik varsayar. Gelişme gizillik ve edimselliğin birliğidir. Salt *Başlangıç* olmadığı gibi dolaysızca *Son* ya da *Erek* de değildir ve ikisini ayırır ve dolaylı kılar, ve Gelişmenin *aşamalar* ya da *nitel baskalaşım*lar içermesi onu daha genel, daha temel, ve böylece daha ilkel bir kavram olan İlerlemeden ayırdeden yanındır. Bir aşama, eğer gerçekten aşama ise, ancak onu üretebilecek bir *ön* aşamadan gelebilir ve böylece onu kapsamak ve eşit ölçüde kendini bir sonraki aşamada ortadan kaldırmak zorundadır. *Gelişme* hiçbir *ereği* olmayan ve yalnızca bir *yönü* olan sürekli, doğrusal bir *ilerlemeden* ya da sürekli olarak başladığı noktaya gelerek bir döngü, daire, sarmal vb. gibi geometrik şekiller çizen devimden daha yüksek, daha somut bir kavramdır. Gelişme *ereğine* göre ölçülebilen bir aşamalar ya da basamaklar dizisi olarak anlaşılabilir. Ve gelişmenin *başlangıcının* olması mantıksal olarak ve olgusal olarak *ereğinin* olmasını kaçınılmaz kılar yandır. Erek Başlangıçtır, ve birbirinden ayrılmayan bu iki karşıt kavram *İnsan* durumunda *gizillik* ve *edimsellik* kavramlarında somutlaşır. Erekte edimselleşen şey bir gizillik olan Başlangıçtan başka birşey değildir. Bu edimselleşmenin bir sonluluk ya da döngüsel bir kötü sonsuzluk olmadığını *insan doğasının bileşenlerinin* kendileri tanıtlayacaktır. "*Dünya Tarihi özgürlük bilincinde ilerlemedir.*" Bu belirleme ile edimsel Tarihin özsel olarak *İstencin* kendini açındırma süreci olduğu da bildirilir. *İstenc* özgür olmaksızın olamaz. Ama her *belirliliğin* istenc için bir sınırlama, bir olumsuzlama olması ölçüsünde bu olumsuzlamanın olumsuzlaması istenci ereksel bir gelişim sürecinde tutar. Özgürlüğün *gelişmeye* açık olması onun tarihsel gelişmişliğinden, *İstencin belirli* somutlaşmalarının ancak görelî, ancak sonlu aşamalar olmalarından doğar ve *İstencin* kendi Kavramı ile bir olmak için mantıksal dürtüsü sürecin *ereksel* bir gelişim süreci olmasına götürür. Tarih Felsefesinin işi *İstenc* İdeasının Zaman-daki bu zorunlu açınımları çıkarsamak, tanıtlamaktır. Ama Tarihe Gelişme kavramını getirmenin tam bu belirlenimden doğan bir başka sonucu da onda *gerilemenin* olamayacağıdır. *Yeni* bir aşama, salt yeni olduğu için, her zaman onu önceleyen aşamaların bir çıkarsamasıdır ve buna göre her zaman onlardan daha *çoğundur*. Bu düzeye dek tüm gerileme görünüşü gerçekte yalnızca ve yalnızca daha şimdiden geri olanın kendini sergilemesidir. Usun bakış açısının Tinin doğasının gerilemeye saltuk olarak yeteneksiz olduğunu doğrulaması ölçüsünde, modern dünyanın yaşadığı kötülükler daha önce erdemli olan ulusların erdemlerini yitirdiklerini değil, ama *kendilerinde* henüz ne düzeye dek erdemsiz olduklarını gösterir. Benzer olarak, çirkinliği 'beğenen,' güzele duyarız olan duyarlık estetik bozulmanın değil ama estetik hamlığın anlatımıdır.

Dünya Tarihi Dünya-Tininin egemenlik alanıdır, şu ya da bu ulusun, sınıfın, örgütün, kuruluşun vb. değil. Hiç kuşkusuz bu öğeler *eylem* yaparlar, bir *değişim* yaratırlar, ama etkilerinin bütün bağlamının bilincinde olmaksızın. Çünkü özel olan bütün süreçtir ve süreç ise tüm sonlu Tinlerin yitişinde yitmeden süren Dünya Tininin emeği, çabası, kavgasıdır. Bu süreçte her aşama, eğer aşama ise, saltık olarak *yeni* olandır, ve eğer yeni ise şu ya da bu bakımdan öncekilerden ayrıdır, onları kendisi ortadan kaldırmıştır ve birer kıpı olarak, ideal olarak kendi içinde kapsar. Bu nedenledir ki hiçbir zaman hiçbir ulus, sınıf, birey tarihten ders alamaz, çünkü hiçbir ders salt bir yineleme olmayan yeni evrede geçerlik taşımaz. Tarihsel süreç bu doğasıyla hiçbir zaman pragmatik tarihçiliğin yararcılık eğilimine doyum veremez. Ve yine, Tarihin Tinin gelişimi olması olgusu onun kimi ideologların sandıkları gibi *bireylerin* 'ideaları' tarafından belirlenen bir süreç olduğu görüşünü temelinden yoksun bırakır. İdeologlar Tarih için *kurtuluş* reçeteleri sunar, insanlık için kendi yetersiz bilinçlerinden varoluş biçimleri türetir, Dünya-Tinine ne olması gerektiği konusunda kendilerinin tanımlayamadığı düşlemsel ütopyalar üretirler. Tinin bütününe iç belirlenimleri tarafından yönetilen süreçlerin önceden şu ya da bu tarihsel *bireyin* beyninde şekillendiği ve edimsellikteki sonuçlardan tek bir *bireyselliğin* sorumlu olduğu görüşü halkları, toplumları vb. tarihsel önemden ve tarihsel sorumluluktan, Tini onur, değer ve özgürlüğünden soyutlar. Gene de, *ereksel gelişim* kavramı Tarihte *bireysel* etkiyi önemsizleştirmez; tersine, onu *dünya-tarihsel bireysellik* kavramıyla açıklar. En yabancı örneklerinden birini Karl Popper'da gördüğümüz 'komplo' kuramcılığının paranoyasından bütünüyle ayrı olarak, dünya-tarihsel bireyler ancak zamanlarının tinlerine anlatım verdikleri sürece tarihsel olarak belirleyici, önemli ve büyüktürler. Kendi üstün moral planlarını Tine dayatmaları gibi birşey söz konusu olmaksızın, böyle bireyler ancak zamanlarının hazır olduğu eylemleri anladıkları ve istençleri yoluyla ona anlatım verdikleri ölçüde dünya-tarihseldirler. Erdemleri temsil ettikleri tinin erdemi, sefillikleri yine aynı şeyin sefilliğidir.

Dizge ve Gelişim

Tinin özel doğası, Güzel, Gerçek ve İyi olandan yana olması, Tinin çirkin, yanlış ve kötü olanı yadsıyan bu özel ussal yakınlığı Gelişimin *saltık güvencesidir*. Bu düzeye dek, tarihsel sürecin tüm sağlam görünüşlü politik ve kültürel biçimlenmeleri kendilerini olumsuzlayacak dürtüleri kendi içlerinde kapsarlar ve daha yüksek ilke mantıksal olarak ve olgusal olarak daha geri olanı ortadan kaldırmak *zorundadır*. Yine, *tarihsel* kültürlerde tüm bileşenler kendilerini o kültürün özel belirlenimi ya da ilkesi çevresinde açındırırlar; tüze, türe, sanat, bilimler, töreler, dinsel belirlenimler, politik, askeri, genel olarak tüm kültürel yapılar dizgeyin ilkesi ile geçimsiz olamazlar ve onunla uyum içinde belirlenmekle

kendi aralarında da dizgesel uyumları içinde bağtılanırlar. Dizge bu özsel yapısıyla *yeni* bir ilkeyi içine aldığı zaman kendi ortadan kalkışına izin vermiş olur ve kültürel dizgelerin ortadan kalkmaları 'kapalı dizge' anlatımının *diyalektiğe* kapalı analitik Anlaşın bir düşüncesizliği olduğunu ortaya serer. Diyalektik olarak, birşeyin 'kapalı' olması onun kendinde 'açık' olduğunu, *açılabilceğini* imler. Ama dizge herşeyden önce böyle kapağı olan bir kutu gibi birşey, kapısı olan bir odacık gibi birşey değildir. Gene de, tarihsel bir dizge *açılırsa*, daha açık bir deyişle zorunlu bir *bileşeni* gider ve yeri bir başkası tarafından alınır, dizgenin kendisi *bütününde* ortadan kalkarak *başka* bir dizgeye dönüşür. Dizgenin bu *bütünselliği* nedeniyledir ki, bir kültürü şu ya da bu bileşeninde değiştirmek, reformdan geçirecek başkalaştırmak dizgeyi *bütün* varlığında olumsuzlar. Roma İmparatorluğunun politik, askeri, tüzel yapısı ancak ve ancak *mitolojik* inanç, imparator kültü, askeri erdem vb. gibi bileşenler ile birlikte varolabilirdi. Kendini kaçınılmaz olarak Roma İmparatorluğuna aşıl原因an Hıristiyanlığın tını Roma inancını boşınanca indirirken, politik yapısından tüzel düzenine, ordudan imparator kültüne dek İmparatorluk dizgesini tüm bileşenlerinde geçersiz kıldı ve yüzyıllarca barbar Germenleri denetleyebilmiş ve durdurabilmiş olan uygarlık gücünün aynı barbarlar karşısında kolayca çözümlenip ortadan kalkmasına yol açtı. Osmanlı politik dizgesi değişen Avrupa'nın parçası olarak kendini daha ussal anayasal politik yapılara uyarladıkça monarşik bir Devlet olarak, İmparatorluk olarak kendi temellerini yıkmaya başladı, böylelikle tarihsel Gelişiminin önünü açtı, Cumhuriyetin çeliktin Özgürlük tinini *kendi içinde* yarattı ve kendisi *Tarih olurken* İstenci ve Duyuncu kendilerini özgürce belirlemede ve büyütmede, tarihsel dinamiğin bir alanı olarak ilerlemede saltık olarak engelsiz bıraktı. Duyunç gelişimleri sürekli olarak Katolik Kilise tarafından engellenen ve bu nedenle Özgürlüğü değil ama yalnızca boyun eğmeyi bilen İspanyolların İstenci Napoleon'un onlara dayattığı Cumhuriyetçi Anayasayı yabancı birşey olarak kesinlikle reddetti, ve yine aynı özgürlüksüz milyonlar aynı boyuneğme tını içinde Franco despotizmi altında kırk yıl boyunca ses çıkarmadan yaşadılar.

Tarihsel Olmanın Ölçütü

"Ve son olarak, bütününde bize kalıt bırakılan herşey 'tarihsel' olarak geçerlidir" :: "*Und schließlich gilt als 'geschichtlich' das Überlieferte als solches*" (Heidegger, *Varlık ve Zaman*).

"Tarih ... gerçekten de insanlığın suçlarının, aptallıklarının ve talihsizliklerinin kaydından daha çoğu değildir" (Edward Gibbon).

"Aslında bir tarih yoktur; yalnızca yaşamöyküsü vardır" (Ralph Waldo Emerson).

Tarihte hiç kuşkusuz böyle anlatımları haklı çıkararak eşit ölçüde aptal realiteler vardır, ve aptal-olana *tarihselin* anlamını ve önemini yüklemek

aptal-olmayanın bilinçsizliğini gerektirir. Salt kalıtsal olanın tarihselliği, aptallığın tarihselliği, yaşamöyküsel olanın tarihselliği gibi anlak denklemleri, salt entelektüelin özgünlüğünden, özencinden doğan böyle bildirimler hiç olmazsa neyin tarihsel olduğunu saptamanın kolay olmadığını gösterme yararını taşırlar. Kavram-bağıntısının, Logosun bilinçsizliği ile tanımlanan entelektüel için bir soyut kavramı başka herhangi bir keyfi kavram ile bağıntılaşmanın önünde hiçbir engel durmaz.

Eğer *Us homo sapiensin* özsel gizliliği ise, eğer *homo sapiens* gerçekte bütün bir varoluşun özü olan *Logos* ile donatılı ise, bu gizliliğin açınımı için gereken süreç Tarihin kendisinin aklanması, onun *olmasının* saltık zorunluluğudur. Buna göre, Tin salt Zamandaki Logos olarak Tarihe gereksinir, çünkü Logos *homo sapienste* ilkin salt bir *Kendinde*, salt bir *gizlilik*dir. Gizlilik edimselleşeceği için gizlilik ise, Tarih özsel olarak ussal olan Tinin *gelişimi* olmalıdır. Gelişim Tinin Tarihteki biçimlerinin nednli ussal, soylu ve güzel olsalar da, bilinçlerde ne denli gurur ve hayranlık duygusu ve sonsuzluk isteği yaratsalar da, tüm o *kültürel* şekillerin *sonlu* olduklarını, değerlerinin ancak geçicilikleri kadar gerçek olduğunu, yazgılarının ancak ortadan kalkmak olduğunu anlatır. Başka bir deyişle, tarihsel yitisten kaçışın olanaksız olduğunu, Dünya Tininin Hakkının daha yüksek olduğunu anlatır. *Kültürel çoğulluk* istemi tarihselliğin yadsınmasını anlatır. Ortadan kalkmamada, katılığı, değişmezliği ve dinginliği içinde sonsuza dek kendine-özdeş kalmada direktmek Çin olmak demektir — gelişmemek, anlamsız bir sürekliliğe, boş bir yinelemeye, Tinin sonu gelmez bir köleliğine bağlanmak, ve böylece yalnızca ortadan kaldırılmayı beklemek zorunda olmak demektir.

Tarihin olabilmesi için süreçte süresiz olanlar, yalıtılmış birer durum gibi görünen evreler o denli de sürekli olmalı, bir aşamanın *kendisi* o denli de kendinde kendi *başkası* olmalıdır: Süreklilik kavramının kendisi *süresiz* olanların, *yalıtılmış* olanların *birliğini* imler. Burada da analitik düşünce kendini diyalektiğe yükseltmek, diyalektiğin bir momenti yapmak zorundadır. *Gelişme* kavramı böylece neyin *tarihsel* olduğunu saptamanın ölçütünü verir: Ancak *gelişen* tarihsel olabilir, ve gelişen kendini ortadan kaldıran ve yitişinde yalnızca ve yalnızca daha şimdiden *kendinde* olduğu şeyi *edimsel* olguya çeviren, böylece Tinin *ereksel Olus sürecinde* zorunlu bir kıpı olandır. Buna göre, Tarihte ortadan kalkanların *Devletler* olması ölçüsünde, Tarih saltık olarak tikel bir ulusun ya da bölgenin Tarihi değil, ama özsel olarak *Tinin Tarihi*, Dünya-Tarihidir. Ve buna göre *dünya-tarihsel* olgular ve olaylar Tinin gelişme sürecini bir sürekli yapan *zorunlu* kıpılardır. Bu düzeye dek Tarihin yalnızca yinelemeden oluşması bir yana, tam tersine *yineleme* olan tam olarak tarihsel olmayandır. Böyle olaylar yalnızca *olurlar*, ama *tarih olmazlar*, ve Tarihin sürekliliği açısından olmasalar da olur. Dünya-Tini böyle ilgisiz yerellikleri dikkate almaz, onları uyusuklukları, dinginlikleri, hamlıkları içinde yalnızca kullanır, fetheder, sömürüp tüketir, bütün

bir törel tözlerini bozar, böylece onları *tarih yapar*. Tarihsel bir dizgenin kendini saklama eğilimi onu tutuculuğa, kapalılığa, katılaşıma zorlar. Sonlu olanı sonsuzlaştırmayı istemek gerçekte sonsuzluğun kendisini yadsımaktır — ama hiç kuşkusuz yalnızca sanıda.

Tarihsel olma salt soyut bir yokluğu değil ama var olanın yokluğunu, *olumsuz varlığı* imler — bu ereksellikte *homo sapiensin* Ereğin kendisi konusunda hiçbir bilinci olmaksızın. *Tarih olan* ortadan kaldırılmış, yalnızca yitmemiş ama saklanmış olandır. *Tarihsel* geçmiş ilgisiz bir anı değil, salt bir kalıt değil, ama edimsel Şimdiyi üretmiş olan, böylece onda bir kıpı ya da ideal olandır, negatif olarak Şimdide yaşayan *tinsel-lik*ti. Şimdinin Geçmiş ile bağıntısının saptanması Şimdinin Geçmişten çıkarsanması, olguların kendileri arasındaki *zorunlu bağıntının* kavranmasıdır. Hegel Tarihin *bilinmesinin*, onun bir görüşler ve yorumlar katışmacı olmaktan çıkarak bir *Bilim* olmasının olanağını tam olarak bu *tanulanabilme* karakterine bağlar. Tinin belirlenimleri, tam olarak Doğanın belirlenimleri gibi, mantıksal bir dizge oluşturlar, ve Tarih tinsel belirlenimlerin — *Tüze Felsefesi*'nin içeriği olarak Hak, Ahlak, Törelilik alanlarının belirlenimlerinin — realitelerinin gerçekliklerine ya da idealitelere dek gelişmelerinin sürecidir. Tarihi bir Bilim yapabilecek, onu *Tüze Felsefesi*'nin son momenti olarak *Tarih Felsefesi* yapabilecek olan bakış açısı nesnel Tinin belirlenimlerini gelişim süreçleri içinde bilmeyi, yani gerçek biçimlerinin bilgisi karşısında bilmeyi gerektirir: O sonluluklar sonlu değerleri içinde ancak gerçek Biçim karşısında bilinebilirler.

Tarih bir olgular sürecidir ki, onda ortaya çıkmanın kendisi ortadan yitmenin zorunluğudur. Yitmeyen, ilişkisizlik, yalıtılmışlık içinde salt kendi için sürmede direten *tarihsel değildir*. Bu ilgisiz, yerel, değişmeyen tarihsel posa, insanı kötü tarihsel şekillenışı içinde sınırlayıp daha yüksek biçimlere, ereksel ve gerçek varoluş biçimine doğru gelişimini engelleyen bu kötü sonsuzluk özlemi gerçekte Dünya-Tarihinin dışında olma istemidir. Tarihsel olanın karakteri *sonlu* olmak, *değişimin* kendisi olmaktadır. Yitebilmek değişebilmenin koşuludur. Zamanın, *Şimdinin* kavramı her zaman sonsuz-küçük olmak, var iken yok olmak, olurken olmamak, varlığının kendisinde yokluk olmak, kesintisiz bir oluş devimi olmak, böylece her zaman var olmak, ilksiz-sonsuz olmaktadır. Kıpsal Şimdi aynı zamanda sonsuz Şimdi, ilksizlik ve sonsuzluk, bengiliktir. Olgular salt *zamansal* oldukları için bu kesintisiz akış karakterini taşımaları, geçici olmaları, oluştan gelmekle sonlu olduklarını oluşta yiterek göstermelidirler. Zaman arı Oluştur. Tin soyut Logos değildir, Uzayda ve Zamandadır, *görgül* olandır; zamansal-uzaysal Doğanın karıştıdır, böylece kendini onunla bağıntı içinde belirler, onu bir kıpı olarak kendi içinde kapsar. Zamanın *o negatif sürekliliği*, bu *'olmayan' ama 'oluşan' sonsuzluk, kıpsallığı*nda kendini bengilik yapan bu süreç Fizikte ve Matematikte olduğu gibi Tarihte de *göreci-analitik* geleneğin anlayamayacağı ve onu Tarih önünde

suskunluğa götüren başlıca güçtür. Ama suskunluk kendinde gürültü patırtının pusuda beklemesidir. Politik metafizikten vazgeçerek biçimsel mantığın, *içeriksiz* önermeler mantığının analitik 'bilim felsefesine' geri çekilen Pozitivizm, *değerler* ile olumsuz ilgisi zemininde, Nihilizm kipine geçer ve Tarihin mimarlığını ancak bu negatif çehresi ile üstlenebilir.

Nihilist *varoluşçuluğun* onu yargılayabilme yeteneğinden yoksun doğal bilincin yüzeysel anlayışının üstünde ve ötesinde işleyen mantığının en sonunda Marxizmde ve Nazizmde demir atması Usu reddetmenin salt raslantısal bir vargısı, irrasyonel olamayacak de olabilen bir çıkarsaması değildir. Hiç kuşkusuz entellektüalizm kendini ilkesinin en son vargılarına dek açındırmak zorunda değildir; giderek ilkesi ile çelişen belirlenimlere de sarılabilir. Realite idealitenin eksiksiz eşlemi olmak zorunda değildir. Ve gene de soyutlamacı anlağın tüm biçimlerini anlatmak için en uygun terim olarak *entellektüel*, soyut kavramlar arasındaki bağıntılarını kurmada ne denli kaotik, olumsuz, raslantısal olursa olsun, bilinçsiz olarak o reddettiği usun güdümünde pekala doğru ve tutarlı çıkarsamalarını üretmeyi başarabilir. Yirminci yüzyıl kaçınılmaz olarak, zorunlu olarak irrasyonel olan, salt anlak kültürü temelinde diyalektik usu eleştirmek, Logosu Söylem yapmak zorunda olan entellektüelin enson vargılarını çıkarsamasının yeterince örneğini vermiştir.

Usu reddetmenin kendisi *dürtülerin*, *tutkuların* zemininde yalnızca olanaklı değil, ama *zorunludur*. Usu reddediş Usun kendisinin bir çıkarılması değil (Derrida'nın vb. ileri sürdüğü gibi), doğal *icgüdüye* teslim oluş da değil (çünkü bu Sartre'ın sözünü ettiği hayvanlıktır), ama *bilinçsiz dürtünün* etkisidir. Usdışı temelini Freud'un *baskı* düzeneği olarak çözemediği şeyde bulmak zorundadır: Usu reddetmek mantıksal değil ama ancak ruhbilimsel zeminde olanaklıdır. Usun kendisi olmayana yenik düşmesi, tutkuların, dürtülerin, itkilerin hizmetine girmesi olanaklıdır. Usun bu yenilgisini aklamak için öz, logos, idea, ideal, saltık gibi kavramları yadsıyarak, bir *insan doğası* kavramını yadsıyarak entellektüel, moral ve estetik göreciliğe düşmek anlağı bıkip uğraştıran çözümsüz sorunlardan kurtulmanın en kolay yoludur.

İnsan Doğası

"Sağ duyu dünyada en iyi paylaştırılan şeydir. ... sağ duyu ya da Us doğal olarak tüm insanlarda eşittir ..." :: "*Le bon sens est la chose du monde la mieux partagée ... le bon sens ou la raison, est naturellement égale en tous les hommes ...*" (Descartes, *Söylem 1*).

Varoluşçuluğa göre yalnızca Tinin hiçbir biçiminin *gerçek* ya da *saltık* olmaması söz konusu değildir: Gerçeğin ya da Saltığın kendisi yoktur. Başka bir deyişle, bir insan *Özü* ya da *Doğası* için hiçbir saltık ölçüt yoktur; insanın *özsüz biçimi* yalnızca başka biçimler ile görelidir, ve bir özsel ölçüt olmadığı için tarihsel-kültürel hiçbir biçim bir başkasından daha

iyi ya da kötü, daha güzel ya da çirkin, daha erdemli ya da erdemsiz vb. değildir, böyle *yargımın* zemini için *saltık* bir belirlenim yoktur. İnsan kendini *yapar*, özel bir belirlenimi, kavramı, yapısı olmadıkça göre, kendini *dilediği* herşey yapabilir. Eğer varoluşçuluğu bir *düzeltilmeden* geçirmeksizin alırsak, eğer doğal bilincin revizyonizmine düşmezsek, Usun reddedilişinden türeyen çıkarsamaları tam olarak yapabiliriz ve genel olarak *düşüncenin* ikincil ve görelî kılınmasının nereye vardığını görebiliriz. Varoluşçuluk Usu *tanımayan* bilince seslenerek önem ve varoluş kazanır. Bu bilincin kavramsal olarak *tanılgısızlığı*, Usun onda ancak *kendinde* ya da *örtük* olarak bulunması kendinde varoluşçuluğun Usu yadsımasına eşittir. Doğal bilincin Us konusundaki, doğasının gerçekten özsel yanı konusundaki bilinçsizliği onu nihilizme de dirençsiz kılan, giderek ortak yapan olgudur. Nihilist varoluşçuluk *ussal* bir *insan doğasının* olmadığını ileri sürer. Tüm saltuklardan özgürleşmiş, eş deyişle henüz hiçbir Saltuk üretmemiş doğal bilinç ona bireyselliğini hiçbir ussal öz olmaksızın, hiçbir moral öz olmaksızın, hiçbir estetik öz olmaksızın salt özençte varetme yolunu sunan bu irrasyonalizmi doğrulamada gönüllüdür.

Varoluşçuluk “seçme özgürlüğü” dediği “özenç” ya da “keyfi istenç” temelinde *insanın kendisini ilke* olarak aldığını ve öyleyse *hümanizm* olduğunu ileri sürer. Ama bu ‘insan’ belirli, belirlenimli, *verili* değildir, Descartes’ın “*tüm insanlarda eşit olan*” derken düşündüğü insan gibi birşey değildir. *Gizil* ya da *kendinde* belirlenmişlik varoluşçu mantık için Tanrı tasarımı olmaksızın olamaz. Telos, Logos, İdea gibi kavramlar onun nihilizmi için, tıpkı pozitivizm için olduğu gibi, geçersiz metafiziksel kurgulardır. İnsanın gerçekte *özsel olarak* ussal olması ölçüsünde usu yadsımasında insanlığı yadsıyan varoluşçuluk gene de bu sofistik ‘insan’ tasarımı kendini bir *insancılık* olarak, *hümanizm* olarak görür. Bir Öz özlemi varoluşçuluğun da bilinçsiz özünde yatar. Kendini *öz kavramını* reddetmede tanımlamasına karşın, ‘insan’ın kendisi *özsel* yapılıdır. Ama bu ‘insan’ gene de plastiktir, salt *görüngüsel* olması gerekir.

Bir insan doğasının ve dolayısıyla bir öz-belirlenimin yokluğunda, kişi sözde *seçme özgürlüğü* ile kendini *dilediği* birey *yapabilir*. Kierkegaard varoluşçu düşüncenin tüm içeriğini “öznellik gerçekliktir” formülü ile anlattı (*Postscript*). Öznellik *özsel* evrenselden soyutlanmış *özsüz* biçim olarak her belirlenime yeteneklidir, eş deyişle belirlenimsizdir, ve analitik anlık bu biçimsizliği ‘özgürlük’ olarak görür, onun belirlenimlerini özsel olmayan başka kaynaklardan çekip çıkarır. Gerçekliği sonuna dek *kişiselleştirmede*, *özgünleştirmede* duraksamayan Kierkegaard 1835’te “sorun benim için gerçek olan bir gerçeklik bulmak, uğruna yaşayabileceğim ya da ölebileceğim bir düşünce bulmaktır” (Dru, 1938) derken varoluşçu felsefeyi özetliyor, özü reddetmenin vargısı olan varoluşsal belirlenimsizliği “öznellik” kökenli belirlenimler ile dolduruyordu. Nihilistik ‘değer’in daha başından ölüm-kalım ile ilgili olması enteresandır.

Nihilizm *hiçlik* ile, ve ona eşgüdümlü kavramlar ile bağıntılıdır: Korku, endişe, intihar. ve, daha kılışal-politik boyutunda, zor şiddet, terör gibi kavramlar nihilist-irrasyonalist felsefenin açındırıcıları olan bireylerde varoluşsal olgular olarak görünürler. Nihilist ‘değerler’in *usdışı* eğilimler ile bağlantılı olmaları, us-altının, daha iyisi bilinç-altının dürtüsel kaynaklarından türemeleri anlaşılabilir birşeydir. Öyle olduklarını Kierkegaard’ın yaşamadığı tarih de göstermiş, usdışının vargılarını sonradan gelen varoluşçu ‘felsefeciler’ çıkarsamışlardır. Varoluş özün öncelediğine göre, ve buna göre Öz, Us, Logos gibi *saltık* bir ölçüt olmadığına göre, özsüz varoluşun değerleri, ilkeleri, genel olarak belirlenimleri kişiye göreli olarak *icadedilmelidirler*. O zaman bireyin biçiminin yanında bütün bir Tarihin biçimi, tarihsel olmanın ölçütü pekala insanlık kurtarıcı megalomanyanın *yorumundan* da doğabilir. Logosu fenomen olarak bulamadığı için yok sayan irrasyonalizm onun yerini dil çözümlemeleri ile, etimoloji ile olduğu gibi kişisel dürtülerden beslenen politik belirlenimler ile de doldurabilir. Böyle seçme özgürlüğü ile, ve bunun yol açtığı “varoluşsal baş dönmesi” içinde, varoluşçuluk insanlık için *kurtarıcı* ideolojiler olarak faşizmi ya da Marxizmi de seçebilir. Ve seçmiştir. Varoluşçuluk ölüm, şiddet, terör gibi varoluşsal *kaygıların* eşliğinde felsefe yapar. Ve, aynı seçme özgürlüğü zemininde, Sartre böyle ‘felsefeye’ pekala *hümanizm* bile diyebilir. Ussal Duyuncun, ve onun eylemdeki anlatımı olan İstencin yerini bilinçsiz dürtüler aldığı zaman düşünce nefretin hizmetine girer; bilinçsiz olan, baskılanan, ve baskı olarak insan davranışını güdüleyen şey Sevgi değil, karşıtadır. Bilinçsiz güdülerin denetiminde olmanın özgürlük olmadığını söylemek gereksizdir; öz-belirlenimin yerini kökeni karanlıkta, baskılanmış alanında kalan tutkunun belirlemesi almıştır. Duyuncun yeri suçluluk-saldırganlık duygusu tarafından alınmıştır ve bu kavrama bağlı düşman, nefret ve yokedicilik kavramları kendi belirli, reel nesnelere şu ya da biçimde bulurlar: Politik olarak bunlar sınıflar, ırklar, uluslar. bireyler, devletler olabilirler. İdeoloji gerçek kavramına uygun somutlaşmayı kazandığı bireylerde ve kitlelerde yokediciliğin sınır tanımazlığını yeterinden öte tanıtlamıştır.

Heidegger’in etimolojik-fenomenolojik bakış açısı ile Tarihi anlamadığını, aslında anlayamayacağını belirtmek gereksizdir. Bir kez Logosun üzerine çizdikten sonra, Nazizmi seçerek insan varoluşu için *doğal* bir ilkeyi, ırk ilkesini doğrulamada hiçbir tutarsızlık göremezdi. Ve sonuna dek görmemede diretti. Sartre da Nazi öğretmenin, Heidegger’in esini altında *tam olarak* aynı şeyi yaptı, sözde ‘Diyalektik Us’ dediği şeyi kınadı, öz-belirlenimsiz *seçme özgürlüğünü* doğruladı, varoluşçuluğun tiranlığı başka bir türü ile, Marxizm ile de uyum içinde olabildiğini tanıtladı. Sartre’in gerçekte *hümanizmin* reddedilmesi olan *sofistik hümanizmine göre* Özsüz, Logossuz *insan herşeyin ölçüsüdür*, ve “eylemleri için değeri ve kuralları kendisi koyar ve yalnızca kendi saptadığı ve

tanımladığı kurallara göre oynamayı kabul eder. ... Temeli ve hedefi özgürlük olan bu tikel proje tipi ..." (*Varlık ve Hiçlik*, 1943). Sartre Kierkegaard'ı alıntılanıyor, onu yalnızca kendi usunda, bastırıldığını sandığı ama yalnızca bozduğu o evrensel yetisinde okuyordu. Böyle 'özgürlük' gerçekten de 'seçme özgürlüğü' ya da özençtir; *keyfi istençtir*, ussal İstenç değil. Seçimin *evrensel* moral bir ölçütü *olamaz*, çünkü herşey *bireyin* öznel eğilimine, evrensel ile karşıtlık içinde durmak zorunda olan varoluşsal *bireyselliğine* bağlıdır. Sartre böyle eytişimsiz entellektüel temeller üzerine daha sonra *Roma Dersi*'nde (1964) "terörün devrimci türe (*justice revolutionnaire*) olması" gibi birşeyden söz etti ve "kısaca, terörün insanlaştırılması ilkede olanaklıdır / *brief l'humanisation de la terreur est possible en principe*" dedi. İdeolojik kurtarıcılık konumu ile uyum içinde, kaçınılmaz olarak ve mantıksal olarak *şiddeti* tüm kuramının birincil bileşenleri arasına almak zorundaydı ve aldı; insanlığın kurtarıcısı olmak saltık moral aklanmışlığı ileri sürmektir, ve böyle bir yüksekliğe karşıtlık düşmanlıktır. O da faşist öğretmeni gibi salt bir şiddet rejimini aklamının ötesine geçti ve çıplak terörü, 1972'de Münih Yaz Olimpiyatları sırasındaki Kara Eylül terörünü savunmada duraksama göstermedi. *Hümanizmin* özsel olarak *Rasyonalizm* olduğunu, insanı insan yapan *özün* Us olduğunu anlaması olanaksızdı — bilinçaltı nedenlerle, düşüncenin yerini dürtünün alması nedeniyle. Sartre'ın nihilizmini tanıtlama konusunda elinden geleni yapmasına karşın, düşünme özürülü doğal bilincin revizyonizmi onu düzeltmeyi sürdürmüştür ve sürdürmektedir. *1964 Roma Dersi*'nde: "Ahlakın temeli *gereksinimde*, eş deyişle insanın hayvanlığındadır" der. Açıktır ki insanın doğa-üstü, hayvan-üstü, tinsel gereksinimleri, bilişsel, duygusal ve estetik *gereksinimleri* Sartre'ın da düşünce gücünün ötesindeydi. Hiçbir zaman *doğal despotizmini* aşamadı. Ama her nihilizm durumunda olduğu gibi Sartre nihilizminin de temelinde yatan nefret hayvanlığın yetenekli olmadığı birşeydir, ve Sartre'ın ahlakının temelini hayvanlık etmeninden, içgüdüden daha derinde, bilinçaltında ve bilinçsiz eğilimlerinde aramak yararlı olacaktır. Suçluluk ve buna bağlı saldırganlık ve cezalandırma gereksinimi yanlışlıkla Duyunç olarak, üst-ben ya da ego ideali olarak bilinse de, Duyunç *baştan sona* bilinçli olandır ve ideologda yeri salt görünüşte moral olan, gerçekte Ölüm İçgüdüğü denebilecek olan Nefretin eşliğindeki arkaik kurtarıcılık tutkusu tarafından alınır. Varoluşçu seçme özgürlüğünde herşeye karşın *insansal* olanı da seçme özgürlüğü kapsıyor görünür. Ama yalnızca *görünür*. Gerçekte, yani kavram bağınına göre, kapsanamaz. Gerçekte, varoluşçu *görecilik* özsel olarak *insansal* olanı, yani *bilişsel* olanı, *moral* olanı, ve *estetik* olanı yadsıdığı için varoluşçuluktur. Varoluşçuluk *gerçekten insansal olanı*, *Usu reddettiği* için varoluşçuluktur, çünkü Us insanın *Özüdür* — onun *entellektüel* olduğu gibi *etik* ve *estetik* varoluşunun da özsel belirlenimidir. Varoluşçuluğun total nihilizmi onu bir 'felsefe' olarak geliştiren Heidegger ve Sartre'ın şiddet karşısındaki

tutumları bizi hayvanlığı varoluşçu ahlakın temeli olarak görmekten bağışlamaya zorlar. Bireyin kendini yapmasını aracı olarak *özgür seçimin* ya da *özencin* karşısında, varoluşları için evrensel öze gereksinen türe, töre ve tüze de bireyin görelî varoluşuna altgüdümlü olacaklardır. Böylece, olmayacaklardır. Varoluşçuluğun İstencin ve Duyuncun kendilerine bir varoluş bağışlaması olanaksızdır. Sartre gerçekte özgür olmaya değil, ama “*özencî olmaya, keyfî olmaya mahkum olduk*” demelidir — hiç kuşkusuz onu “dünyaya fırlattığını” sandığı etmen tarafından.

Gerçeği, Özü reddettiklerini söylemelerine karşın, paradoksal olarak, her iki varoluşçu düşünür de *kendi* Gerçekliklerini savundular — üstelik bu uğruna *ölebilme*ten bile kaçınmadıkları bir ideolojik diktatörlük olsa da. İkisi de *kişisel* seçme özgürlükleri ile öz-belirlenimin, *gerçek özgürlüğün* kendisini reddettiler. İkisinde de İstenc ve Duyunc büyümedi. Terörü, nihilizmin bu edimselleşme kipini reddetmek bir yana, tam tersine akladılar. İkisi de varoluşçuluğun ne olduğunu bilmeksizin çevresine takılan doğal bilince varoluşçuluğun vargılarını açıkça sergilediler. İkisi de yaşamlarında önemsiz bir entellektüalizm olarak başlayan nihilizmleri ile adım adım Şiddetin aklanmasına ulaştı, Usun boşalan yerini nasıl en sonunda dürtülerin kapmak zorunda olduğunu yaşamları boyunca çıkarsamaları yoluyla sergilediler. Bilinçaltının hümanizmin yeri olmadığını, özel-kişisel ahlaklarına temel aldıklarını sandıkları hayvanlığın da yeri olmadığını, oradan ancak Nefret türevlerinin doğabileceğini tanıtladılar. Usun değil, *dürtünün* felsefeciliğini yaptılar.

* * *

İnsan ‘doğası’ anlatımı İnsan ona Doğanın vermiş olduğundan daha çoğunu, *Tini* kapsadığı ölçüde uygunsuzdur. Denmek istenen İnsanın *Özü*, onda değişmez ya da türsel olan, saltuk olandır, *homo sapiensi* bir hayvan değil ama *tinsel* bir varlık yapan özselliktir. Buna göre *değişmez* İnsan *özü* kavramını reddetmek ve değişken *varoluşun* birincilliğini ileri sürmek bütünüyle mantuksal olarak varoluşun kendisinin saçmalığı, anlamsızlığı, değersizliği vargılarına götürür, çünkü saçma olmayan sağlam olan iken, değişmez ve kalıcı olan iken, özsüz varoluş bir görüngüden, *kendisi olmayandan* başka birşey değildir. Usu yadsıyan bu Anlak bakış açısından karanlık bir varoluş tablosunun, nihilizmin çıkarsanması biricik mantuksal vargıdır. Buna karşı İnsanın *Özü* olarak Us düşüncesi sıradan tasarımda bile bir gelişme, bir ilerleme görüşüne götürür, ve Batıda iki yüzyıl kadar önce doğan ‘insanın eksiksizleşebilirliği’ görüşü ancak insanı özü us olan, tin olan bir varlık olarak alan bakış açısının bir çıkarsaması olabilirdi. Aydınlanma ile açık bir karşıtlık içinde, Condorcet’in Usa *güveninin* vargısı şunlardır:

“Her ulus bir gün örneğin Fransızlar ve Anglo-Amerikanlar gibi en aydınlanmış, en özgür, önyargılardan en bağışık olan halklar tarafından erişilen

uygarlık durumunu ulaşmayacak mıdır? Krallara boyun eğen ülkelerin köleliği, Afrika kabilelerinin barbarlığı, ve yabanılların bilgisizliği dereceli olarak yitmeyecek midir? Yerküre üzerinde tek bir toprak parçası var mıdır ki orada yaşayanlar ‘doğa’ tarafından hiçbir zaman özgürlüğü yaşamamaya, hiçbir zaman uslarını kullanmamaya mahkum edilmiş olsunlar?” (*İnsan Tîminin İlerlemesinin Tarihsel Bir Tablosunun Taslağı*)

Eşitlik kavramı İnsan Özü kavramına dayanır ve dolayısıyla kaçınılmaz olarak, mantıksal olarak İlerleme kavramı ile birlikte gider. Ve Tarih kavramının kendisi ancak ve ancak *evrensel özgürlük* kavramının, *tüm insanların doğal olarak özgür oldukları* kavramının çıkarsanmasıyla kazanılır. Özgürlük insan gelişiminin ereği ve o denli de kendini belirleyen açının sürecidir, ve bütün bir geçmiş ancak bu özgürlük ereği karşısında *anlam* kazanırken, aynı zamanda sürecin kendisi görgül ilgi, araştırma ve incelemenin konusu olmaya başlar. Buna karşı Us, insan özünü yadsıyan kuşkuculuğun götürmesi gereken kaçınılmaz varğı yine insan usunun sonsuzluğunu, gücünü ve değerini yadsımayı felsefesinin *ilkesi* yapan Kant’ın kendisinin Aydınlanmanın gerçek ruhunu anlatan sözlerinde en yalın anlatımlarından birini bulur:

“İnsanın yamuk tahtasından düzgün hiçbirşey yapılamaz” (*Salt Us Sınırları İçerisinde Din*).

Bu ‘yamuk tahta,’ böyle ‘yamuk bir insan özü’nün *açınımı* gibi birşey hiç kuşkusuz *korkutucu*, en azından sonuçlarında kuşkuludur. Bu bakış açısından, böyle ‘yamuk insan özü’nün gelişimine ya da açınımına izin verecek bir *özgürlük* kavramı korkutucu, en azından sonuçlarında saltuk olarak bilinemezdir. Bu Aydınlanmanın aydına özgü görüşüdür. Bu bakış açısından ‘özgürlük’ savunulmamalı, aslında ne olursa olsun varolan durumun güvenliği uğruna yasaklanmalıdır. Buna karşı, insan özünün *ussal* olduğunu kabul etmek onun özgürce açınmasından korkmamak demektir. Tam tersine, korkutucu olan şey bu özün tam açınımını engellemek, insanın arı *tinselliğine* ulaşmaması, şu ya da bu ölçüde *doğallığına*, düşüncesiz dürtüsellğine, içgüdüsellğine altgüdümlü kalmasıdır. Duyunç ancak *özgürlük altında* olgunlaşabilir, ve Duyuncu gelişmemiş, eş deyişle Duyuncu *kendisinin olmayan* bir kültürde Ahlak-tan, Doğruyu ve Eğriyi, İyiyi ve Kötüyü ayırtedebilme yeteneğinden söz etmek olanaksızdır. Böylece *var olanı sorgulayabilmeden*, doğru olanı bulabilmeden ve eğri olanı olumsuzlayabilmeden söz etmek de olanaksızdır. Duyunç olarak Us Doğru olana belirlenmiştir, tıpkı estetik olarak Güzel olana ve kuramsal olarak Gerçek olana belirlenmiş olması gibi: İstenç kavramı için *bağını* — *logos* — İyi kavramı iledir; Duyunç için Doğru, Düşünce için Gerçek, Beğeni için Güzellik ile.

a) İnsan *doğası* ya da *özü*, insanın *gizilliği* dediğimiz şey Doğanın bir ürünü değildir, çünkü Doğanın kendisi üründür. Doğa *doğar*. Doğa

- bu doğan Galaksi, bu doğan Güneş, bu doğan Gezegen — kendisi *ortaya çıkan ve ortadan yiten* birşey, salt oluş sürecinde olan bir özdekselliklerdir. Sonluluk alanıdır.
- b) Doğa *varlığın* tüm açılımını tüketemez. Doğanın ötesi ya da üstü Tin alanıdır. Hiç kuşkusuz İnsan Doğanın ve Tinin birliğidir, tinsel olan herşey uzayda ve zamandadır. Bu düzeye dek, Doğanın İnsana *yabancı* olması, onun *dışı* olması, giderek ona *düşman vb.* olması bir yana, tam tersine bütün bir Doğa İnsanın *kendisidir*. Özdeksel-fiziksel beden, içgüdüler İnsanın *doğal* yanı, Doğa yanıdır, ve İnsanı Doğa olmaksızın da düşünmek, Tini Doğadan ayırmak diyalektik değil ama yalnızca analitik bakış açısına aittir. İnsan Doğanın *zorunluğunun* ve Tinin *özgürlüğünün* birliğidir.
- c) Doğa Tine geçer, ve *homo sapiens* bu birliğin kendisidir. İlk bütünüyle Doğadır, salt bir hayvandır. Bu *doğa durumu* bir kültürsüzlük, bir düşüncesizlik durumudur, hiçbir biçimde *İnsana* ait olmayan bir durumdur. Ama *homo sapiens* kendinde Tindir, bütün bir Doğa sürecinin doğa-üstü ile, *Düşünce, Duygu ve Duyu* ile donatılı gerçekleşmiş son *ereğidir*, bütün bir doğal evrimin Tinin eşliğine ulaşmayı başaran tamamlanışıdır. Bu gizlilik ile yüklü İnsanın belirlenimi bu gizliliği edimselleştirmek, kendini *doğallıktan tinselliğe* yükseltmektir, ve Zamanda yer alan bu süreç edimsel Tarihtir.

Klasik Felsefe insanı *sonsuzluğa* yetenekli görür:

- a) İnsan *doğuştan düşünceler* ile, *Logos, Us, Akıl, Vernunft, Raison, Reason* yetisi ile donatılı ve böylece gerçek varlık ile, *sonsuz, saltık, değişmez* olanla bağlıdır. İnsan Usu ussal olan Doğa ve ussal olan Tin ile bir ve aynı tözü paylaşır, bu ortaklık bilginin olanağı ve zemini olarak insanı tüm doğal ve tinsel varoluş ile Birlik içine getirir. Ancak bu kavramsal birlik insan Beninin karşısındaki Başkasının ortadan kaldırılmasını, insanı sonluluğa indirgeyen yabancıyı ve yabancılığın yenilmesini, Başkasında Kendi ile birlikte olmayı, *gerçek sonsuzluk kavramını* anlatır.
- b) İnsan doğal varlık olarak ve tinsel varlık olarak davranmaya yeteneklidir. Dürtüsel olarak davranabilir, ya da düşünerek duyuncuyla ve istenciyle davranabilir. İçgüdüleri, itkileri onun *doğa* yanıdır ve davranışı salt *doğal* olduğu ölçüde hayvandır. Ve insan *düşünerek, duyuncu* ile doğruyu ve eğriyi, iyiyi ve kötüyü ayırarak ve doğru ve iyi olanı yeğleyerek davranmaya, *eyleme* yeteneklidir. Doğallık ve Tinsellik arasındaki bu sorun onun *ahlaksal* sorunudur, ve ussal olarak çözülmesi *özgürlüğü, büyüklüğü, erdemi, tinselliğidir*.
- c) İnsan duyusal, estetik varlıktır, *homo sapiens* tinsel duyarlık ile yüklü, daha başından *Güzellik Ideasına* yeteneklidir. Arı *Biçim* olanı *güzelleştirme*, salt Biçim olana tinselliğin *sonsuz duyusal anlamını* verme yeteneğindedir. Güzellik algılamaya ve güzellik üretmeye, salt duyusal

Biçimin kendisinde kendi iç sonsuzluğunu yaşamaya yeteneklidir. Bu üç ayrı alan aynı zamanda bir ve aynıdır, Güzel olan, İyi olan ve Gerçek olan bir ve aynıdır. Düşünce, Duygu ve Duyu *homo sapiens*in *gizillikleridir*. Ama, bir kez daha, gizlilik edimselleşme olanağını kapsadığı için gizilliktir. Bu özsel doğa verildiğinde, insan çirkinini beğeniyorsa, kötüyü onaylıyorsa, bilgisizliği doğruluyorsa, durum yalnızca ve yalnızca henüz *gelişmemiş* olduğunu anlatır. Estetik olarak gelişmemiş bir duyarlık güzel sanat yapıtını algılayamaz, alt duyuşsal biçimlerde takılır ve gerçekten güzel olanı yabancılar (*kübizm*). Moral olarak gelişmemiş bir duyuncü iyiyi ve kötüyü ayırtedemez, doğal-dürtüsel davranışı, ussal hakka karşı gücü, usdışı güç istencini yeğler (*nihilizm*). Düşünsel olarak gelişmemiş bir bilinç tasarımları, sanıları, duyusal-algıları, tahminleri vb. bilgi ve bilim olarak doğrular (*pozitivizm*).

İlerleme

“Bir doğa durumunda yaşamak için gereksindiği herşeyi yalnızca içgüdüde taşıyordu” :: “*Il avait dans le seul instinct tout ce qu’il fallait pour vivre dans l’état de nature*” (Rousseau, *İnsanlar Arasında Eşitsizliğin Kökeni ve Temelleri Üzerine Söylen*).

Kuşkucu bakış açısı *tarihsel ilerleme* kavramının boş olduğunu, belki de bir gerilemeyi gizlemeye yaradığını düşünür, çünkü tarih modern barbarlık örnekleri ile doludur. Dahası, görünürde teknolojik ilerleme ile moral gerileme arasında neredeyse bir doğru orantı vardır. Hiroşima, Toplama Kampları, May Lai, Bosna ve benzerleri gibi tümü de ‘ileri’ insanlığı şu ya da bu yolda acımasızlık ile birleştiren sayısız olgu insanlığın en ‘ileri’ kesimlerinin kötülüğün de en büyüklerine yetenekli ya da yandaş olduğunun yeterli görgül kanıtları olarak görülür. Ve bunlar olgulardan genellemeler türeten tümevarımcı bilgeliğin gözünde ilerleme kavramını insan varoluşundan dışlamak için yeterli sayılır.

Ve gene de *değişmez* insan doğası kavramı, eş deyişle *us, duyuncü ve duyarlık* bilgisizliği, kötülüğü ve çirkinliği *saltık olarak* yadsır. Bu ilkelliklerin sorumlusu olan insanların kendilerinin de gerilemeyi saltık olarak yasaklayan aynı insan doğasını paylaşmaları ölçüsünde, modern barbarlık durumunda *gerileme* gibi görünen şeyin gerçekte yalnızca *gerilik* olduğu sonucu çıkar. Teknolojik ilerlemeden moral ilerlemeyi çıkarsayamayız, ve böyle uygulamısal ‘ilerlemeler’ ahlaksal hamlık zemininde pekala olanaklıdır. Ve çirkinin, düşük ve soysuz olanın beğenilmesi, giderek güzel bulunması insan doğasında bir çarpılmayı değil, ama estetik duyarlığının gelişmemişliğini anlatır. Giderek bu doğanın *tek bir* ilke olması ölçüsünde, moral gerilik (*nihilizm*) kaçınılmaz olarak estetik gerilik (*kübizm*) ve kuramsal gerilik (*pozitivizm*) ile birlikte gider. Bu terimlerin ‘modern’ ya da ‘Batı’ kavramının belirlenimlerini dolaysızca

anlattıklarını bu kültürün olgusalılığı dolaysızca doğrular. Uygarlık kavramı ötsel olarak *ussal ve evrensel değerlerin* özeti ve böylece Barbarlığın karşıtı olsa da, böyle bir nihilist, pozitivist ve kübist kültür tam olarak *Uygarlık* kavramının dışladığı şeyi, çatışma, kavga ve savaşın Barbarlığını *Uygarlığın* özüne yerleştirmeyi ister, ‘uygarlıkların çatışması’ gibi çelişkili bir tasarımı doğrular.

Her ilerleme gibi moral ilerleme, duyuncun gelişimi de ilkin *ilkededir* ve daha ussal olan ilkenin birkaç bireyin bilincinde ortaya çıkışı onun hemen bütün bir dünya bilincinde dolaysızca edimselleşmesi demek değildir. İnsanlığın tek Tanrının önünde eşit olduklarının bilincinin doğuşu köleliğin Us dışı ve Duyunç dışı olduğunun anlaşılmasını, köleliğin dolaysızca ortadan kalkışını getirmedir. Halkların yasalarını kendilerinin yapmaları, kendi kendilerini yönetmeleri ilkesinin doğuşu bir şeydir, halkların kendilerinin bu özgürlüğü kavramaları ve onu istemeyi öğrenmeleri, kendilerini yönetecek duyunç ve istenç olgunluğuna erişmeleri başka birşey. Böyle süreçler, ilkelerin insanlığın bilincine yerleşmesi ve onun bütün bir toplumsal kurumsal yapısını yeniden düzenlemesi, böylesine muazzam tünel dönüşümlerin emeği yüz yılları gerektirir. Tin Zamandadır ve gelişimi Zamanda yer alır, ve bunun kısası yoksa uzun mu olduğu bir görelilik sorunudur: Varoluşun *sonsuz* zamanında görgül zaman ne denli uzun olursa olsun, göz açıp kapayıncaya dek geçip gider, ve bu görelilik ortamında gizliliğin edimselleşmesi neredeyse mantıksal bağıntı kadar zamansız görünür.

İlkenin *doğrulanması* güvencesini İnsan özünde bulur. İlke doğrulanır, çünkü ussaldır, ve doğrulanan şey yaşamda doğrulanır. Özgürlüğü kavramak onu edimselleştirmektir. ‘Ussal olan edimsel olandır’ sözlerinin bir anlamı da budur. Hiç kuşkusuz bu *belirli* ussallıktır ve Tinin gelişim basamaklarındaki türülülük gelişimin kendisinin türülülük göstermesine götürür ve arkadan gelenlerinki arkadan gelen gelişme, öykünmedir. Ama bir bilinç aşamasının değişiminin onda daha şimdiden *olanın*, gizil olarak varolanın, olanaklı olanın ortaya çıkmasını anlattığı ölçüsünde, Özgürlük onu bilmeyenlere, ona hazır olmayanlara, onu istemeyenlere verilemez, ve bilenlerden geri alınması olanaksızdır.

İlerleme *Tinin* bir kavramıdır, yalnızca ‘Batı’ya ait bir kavram değil. Tarihsel sürecin en önemli kazanımı *Tinin* kendinde saklı tuttuğu *sonsuz gizliliği* açındırmasının koşullarını elde etmektir. Bütün bir tarihin anlamı Tinin, eş deyişle İnsanın bilincinde, duyuncunda ve estetik duyarlığında yükselmesi, ve bunun için önüne ancak *kendi kendisi* tarafından getirilebilen engellerin aşılmasıdır. Birincil engel bir gelişim aşamasının kendini sonsuz, bitimsiz, saltuk olarak görmesi, o yetersiz gelişmişlik düzeyinde kalmada diretmesidir. Tin bu geçici biçimlenişlerinin hiç birinde kendini tam açınımlı içinde bulamaz. Bunlar ne denli bilge, değerli ve güzel olurlarsa olsunlar, birer *görüngüdürler*, Varlıkları Yoklukları ile bağlıdır, ve ortaya çıkmış olmaları ortadan yitecek

olmalarının tanıtıdır: Tinin *gerçek, kavrama uygun düşen* olgusalıkları değildirlir. Klasik Yunan ve Roma uygarlıklarının sürmesi putperestliğin ve kölelik kurumunun da sürmesi demek olacaktı. Osmanlı İmparatorluğunun sürmesi bütün bir imparatorluk kültürel dokusunun sürmesi demek olacaktı. Bir dizge bölümsel olarak dönüşmeye izin vermez: Tek bir özsel *bileşen* dizgenin *bütünü*nü kapsar ve yansıtır. Bu düzeye dek bu tikel kültürel şekillerin yitmesi evrensel şekillenmenin kazanması, daha öte ilerlemenin zemininin sağlanmasıdır.

İlerlemenin temelinde yatan mantıksal zorunluk karşısında, ya da yine aynı şey, bu mantıksal özgürlük karşısında, bu ereksel sürecin ereğine ulaşmasının engellenmesi ancak ve ancak saltık İdeasının değiştirilebilmesi denli olanaklıdır. Özgürlük bu saltık insan doğasının saltık istemidir, ve bu sonsuz doğa kendini herhangi bir sonlu biçime sığdırmayı yadsıyacak sonsuz saltık güçtür.

İyimserlik Değil Özgürlük

İnsanın gelişmesi onun doğasından türeyen bir çıkarsamadır ve ussaldır. Bu düzeye dek Tarihin bir *gelişim* olmasını bir *iyimserlik* sorunu olarak görmenin herhangi bir anlamı ve önemi yoktur. İnsan — her insan — kendindeki *ussal, moral ve estetik gizilliği* açındırma zorunluğu ve özgürlüğü altında durur. Tinin biçimlenişi, bu değişimin ilerleyen ve gelişen bir yolda yer alması, bunlar birer dilek, öngörü, tahmin vb. değil, ama kavramın kendi mantığının vargılarıdır. İnsanın böyle gelişmelere yetenekli olup olmaması, ya da ahlaklı, duyunchu olmaya yatkın olup olmaması gibi ikircimler yalnızca analitik düşünce için kaçınılmazdır. Ussal insanın bu gizilliğini geliştirmekten geri çekilmesi, kendini uygarlık yerine barbarlık durumunda tutması, kendini yoketmeye belirlenmiş ya da bunun kuşkulu olması vb. tümü de *usun yadsınması* öncülü üzerine çıkarsanabilen karanlık ve kötümser vargılardır. Gerçek olanı doğrulamak, İyi olanı istemek, Güzel olanı beğenmek *ussaldır*. İnsan hiçbir zaman bu ussallığın karşısına yetenekli değildir. İyi olanı istememek, Gerçek olanı doğrulamamak, Güzel olandan tiksilmek usdışı dediğimiz şeydir ve insan doğasının bozulmasına değil ama gelişmedeki geriliğe tanıklık eder. Felsefe evrensel insan doğasını doğrulamasında ve ondan yola çıkmasında kuşkuculuktan ayrılır. Kuşkuculuğa, bilgisizliğe 'iyimserlik' olarak görünen şey felsefenin ilkesinin bütünüyle tutarlı çıkarılmasından başka birşey değildir. Dünya Tarihi us tarafından belirlenmedikçe *anlamlı ve anlaşılır* değildir. Us ancak kendini, ancak Us olanı bilebilir. Ve koşut olarak, usdışı ancak usdışı olanı görür ve doğrular.

* * *

Felsefe, yalnızca bilgelik sevgisi olarak değil ama *bilmenin kendisi* olarak, Bilim olarak görüldüğünde, Doğunun ya da Batının bakış açısı değildir. *Bilginin, Evrenselin, Gerçekliğin* kendisinden Doğu ya da Batı, şu ya da

bu kültürel tikellik çıkarsanamaz. *Evrensel ve saltık ve değişmez* olduğu ölçüde, *Us* şu ya da bu kültürel yapının biçimi, yarattığı ya da anlatımı değildir. Ama eğer onu görgücülüğün yaptığı gibi *duyusal algının* bir türevi olarak görürsek, postmodernizmin yaptığı gibi *dilin* bir eklen-tisi olarak görürsek, o zaman Kavramın kültürel-tarihsel bir yapı olma-sından, göreliliğinden, böylece değersizliğinden ve anlamsızlığından pekala söz edebiliriz. O zaman *görelî* bir felsefenin Doğuya mı yoksa Batıya mı ait olduğunun hiçbir önemi kalmaz, çünkü *önemin* kendisi yiter. Bilgelik sevgisi *kuşkucu* bir bilgeliğe, *irrasyonalist* bir bilgeliğe, gide-rek *misolog* bir bilgeliğe yakınlık değil, Usu anlatan Evrenseli bilmenin sevgisi, Bilim isteği olmalıdır. Hegel bilginin sonlu, geçici, fenomenal yerelliklerin üstünde ve ötesinde olduğunun, Batının kültürel-tinsel temellerinin Doğuda olduğunun bütünüyle bilincindedir:

“Bilim ve bilgi, özellikle felsefenin bilgisi Batıya Araplar tarafından getirildi; Germanler arasında soylu şiirin ve özgür düşlemin alevleri Doğu tarafından tutuşturuldu” (*Tarih Felsefesi*).

Buna eklememiz gereken tek şey İslamik Tinin kendisinin onu önce-leyen *bütün* bir Tarihsel İlerleme sürecinin bir yapıtı olduğu, Helenik ve Helenistik tını özümseyerek ve kendini Roma tinine eklemeyerek büyüdüğü, önem ve onur ve değerini ancak ve ancak bu süreklilik için-deki bir kıpı olarak kazanarak Tarih olduğudur.